ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

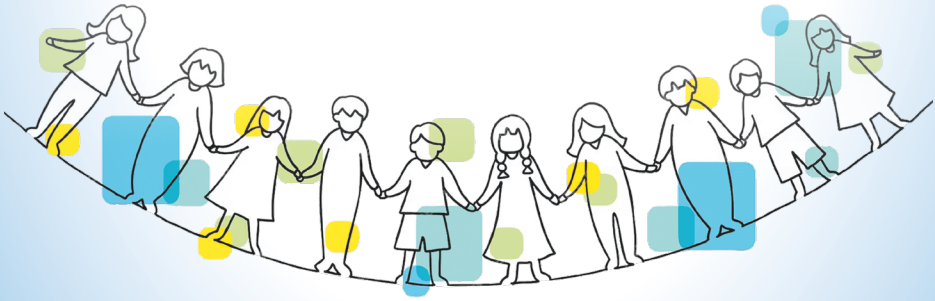
ЯГОТИНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПРИДНІПРОВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ПРИ ЯГОТИНСЬКОМУ ІНСТИТУТІ
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Збірник тез
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Яготин, 28 листопада 2024 року)

Яготин 2024

УДК 364.6-78(0.034.2)(082)

Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія та практика [Електронний ресурс]: **Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Яготин, 28 листопада 2024 р.):** Ред. рада: Т.М. Чорноштан, С.М. Михайленко, Є.В. Чорноштан. Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ» МАУП», 2024. – с. 131.

Видання містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, проведеної кафедрою соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ» МАУП» в м. Яготин 28 листопада 2024 року. Тези доповідей та повідомлень подані в авторському варіанті. Відповідальність за представлений матеріал несуть автори та їх наукові керівники.

У публікаціях розглядаються актуальні проблеми розвитку соціальної роботи в Україні та за кордоном.

Збірник призначений для науковців, аспірантів, студентів, соціальних працівників й усіх тих, кого турбують теоретичні та практичні питання соціальної роботи.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Яготинського інституту Міжрегіональної академії
управління персоналом
(протокол № 5 від 18.12.2024 р.)

ЗМІСТ

Багно Я.В.
ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 6

Гордієнко М.Г.
ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ АТРИБУТ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ..... 8

Гутко Б.М.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ ПОСТРАЖДАЛИМИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 13

Єфременко А.Г., Багно Я.В.
РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РІЗНОВИДУ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ..... 20

Задорожна Н.В.
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЇ ВПЛИВУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ 23

Іващенко А.В., Малашенко Ю.А.
ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ 25

Купрієнко В.В.
ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ..... 28

Кучугура Я.О.
ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ТА РОЗВИТОК SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ..... 34

Луканська Г.А., Багно Я.В.
РОЗБУДОВА ІНКЛЮЗІЇ: ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З РАС..... 38

Малашенко Ю.А., Іващенко А.В.
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ 42

Малахов Я.В.
СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВИМИ ТА ЇХНІМИ СІМ'ЯМИ 45

Малинка Д.О.
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ 49

Медвєдєва С., Калініченко З.Д.
СИСТЕМА «СОЦІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА» ТА ЇЇ ПЕРЕВАГИ 53

Медвідь Ф.М., Красун А.Р., Бурлака А.А.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ 56

Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Твердохліб А.І.
ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ 60

Михайленко С.М.
ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ 64

Никоненко Д.І., Луканська Г.А.
СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ, МАСШТАБИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 69

Одинець С.В.
ВОЛОНТЕРСЬКА РОБОТА ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 72

Олексієнко Л.А.
МЕНТОРСЬКА ПІДТРИМКА ЯК АКТУАЛЬНА СТРАТЕГІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ 77

Палаженко Л.В.
ЕТНОПСИХОЛОГІЯ І СОЦІАЛЬНА РОБОТА 79

Палаженко Л.В., Талат І.О.
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ 81

Петручик І.П.
ІНОВАЦІЙННІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ 83

Рибін Є.А.
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ 88

Сгібнєва О.С.
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 92

Сємєйко А., Калініченко З.Д.
ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН..... 97

Сокуренко П.І., Єфременко А.Г.
ПОНЯТТЯ ДЕВІАЦІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СОЦІАЛЬНІЙ СКЛАДОВІЙ СУСПІЛЬСТВА 100

Сушко В.С.
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА..... 103

Стегній П.А.
СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ 106

Талат І.О.
ТЕХНОЛОГІЯ ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ..... 108

Стороженко Д.О.
ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ - ЗАЛЕЖНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 110

Харченко Н.С.
ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 116

Фідря Т.В.
ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА СУПРОВІДУ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 117

Чорноштан Є.В.
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ 121

Яринич Ю.В.
ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ 126

Багно
Яна Владиславівна

Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Основний принцип деонтології соціального працівника щодо клієнта — «не нашкодь!» Це один із фундаментальних принципів професійної діяльності в соціальній сфері, який допомагає зберігати фізичне та психічне здоров'я тих, кому надається допомога. Дотримання цього принципу відображає ціннісні орієнтири соціального працівника, його рівень засвоєння та поваги до професійної етики.

Соціальна робота, хоч і стала більш прагматичною з часом, все ж таки залишається втіленням милосердя та допомоги. Слово «милосердя» походить від «милого серця» і передбачає любов до ближнього, що є основою духовного багатства людини [1]. Це якість душі, здатність до співчуття і розуміння чужого болю як власного. Саме милосердя служить духовною основою соціальної роботи, створюючи зв'язок між нею та духовністю.

Соціального працівника, як людину милосердну, відрізняє здатність до співчуття, розуміння, бажання допомагати, безкорисливе ставлення до своєї діяльності, терпимість до недоліків інших і гуманізм. Крім цього, соціальний працівник має:

- усвідомлювати особисту відповідальність за виконання своїх професійних обов'язків;
- мати компетентність, знання і досвід для належного виконання професійних завдань;
- об'єктивно оцінювати ситуацію та власні можливості;
- брати на себе відповідальність відповідно до своїх можливостей.

Соціальний працівник виконує важливу роль посередника, допомагаючи клієнтам усвідомлювати своє місце у світі, знаходити сенс, приймати важливі рішення, що сприятимуть їхньому розвит-

ку, самореалізації та розкриттю творчих, інтелектуальних і фізичних здібностей.

Керуючись у своїй діяльності та поведінці професійним і моральним обов'язком, соціальний працівник зважає на юридичні та професійні вимоги, встановлені суспільством. Він також враховує можливу реакцію суспільства, колег та клієнтів на дотримання або недотримання свого професійного обов'язку.

Діяльність соціального працівника, заснована на належній поведінці, орієнтована на сумлінне й творче виконання професійних обов'язків та досягнення значущих результатів, що передбачає усвідомлення особистої відповідальності за власні вчинки. Така робота мотивується потребою в самоповазі, підтримці професійного авторитету та особистої гідності, а також статусу професії в суспільстві. Ця діяльність не може бути спрямована лише на зовнішні показники чи офіційні критерії ефективності з метою отримання заохочень. Деонтологія визначає, яких вимог очікує суспільство від соціального працівника як фахівця, громадянина та людини [2].

Таким чином, соціальний працівник має керуватися професійним і моральним обов'язком, враховуючи суспільні, юридичні та професійні вимоги. Його діяльність спрямована на сумлінне виконання обов'язків, досягнення високих результатів і усвідомлення особистої відповідальності. Мотивований самоповагою та підтримкою професійного авторитету, соціальний працівник має дотримуватися деонтологічних норм, що відображають очікування суспільства щодо його ролі як спеціаліста, громадянина та людини.

Список використаних джерел:

1. *Словник української мови online. URL: https://services.ulif.org.ua/expl/entry/search/слово/ (дата звернення 12.11.2024).*
2. *Зозуляк-Случик Р., Радкевич О. Деонтологія соціальної роботи як складова професійно-етичної компетенції майбутніх фахівців // Вісник Черкаського університету: педагогічні науки. 2017. № 3. С. 36-41. URL: http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1531 (дата звернення 10.11.2024).*

Гордієнко Михайло Григорович

Кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин)

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ АТРИБУТ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Звільнившись від колоніальної залежності наприкінці XX ст. Україна прагне утвердити свою державність на засадах демократії і свободи. Цей шлях апріорі не може бути легким, адже українці, перманентно виборюючи свободу, на власному досвіді переконалися, що вирватися з орбіти імперії вартує величезних зусиль і неймовірної жертовності. Пострадянська практика утвердження української національної держави відбувалася в умовах збереження патерналістських атавізмів минулого. Вони проявляються у прагненні до узурпації влади, розгулі корупції, кримінальному збагаченні олігархів тощо. Розбудова моделі неокапіталістичного суспільства за межами легітимного поля веде до соціального хаосу й політичної деградації. Розколота внутрішніми чварами новітня українська держава стає зручною мішенню для наших одвічних ворогів – московського імперіалізму. Якщо інститут держави не спроможній належним чином виконувати свої функції, тоді ініціативу має брати у свої руки громадянське суспільство. Лише належна комунікація влади з громадою може забезпечити успішні соціальні перетворення та мобілізувати ресурси для захисту територіальної цілісності й суверенітету держави.

Замість концентрованої вертикалі влади потрібно створювати умови для розвитку громадянського суспільства. Воно спирається на практики активної участі громадян у створенні й реалізації державної політики. Апробація колективної волі українців в процесі новітнього державотворення досягає свого апогею в 2004, 2014

та 2022 роках. У цих точках біфуркації відбувається трансформація поляризованого соціуму в єдиний організм громадянського суспільства. Ключовим промотором його становлення є волонтерський рух. Він зароджується в горнилі майданних революцій і репрезентує ініціативи ідейно мотивованих й патріотично налаштованих людей підтримувати суспільно важливі проекти.

Волонтерство живиться духом вольності, що формується у процесі українського етногенезу. Вітчизняний історик і культуролог І. Крип'якевич стверджує: «Все цінне, за що велася боротьба, мало назву «вольностей». Це поняття появилося в XVI ст., коли різним гуртам і класам довелося обороняти свої давні права. За свої вольності заступаються українські пани на люблінському сеймі, нащадки боярів, міщанство, селяни, козаки. Найчастіше про свої «золоті вольності» говорили запорожці, – навіть вся територія Січі звалася вольностями запорізького війська… Оборона вольностей – це головна справа, якою жила тогочасна Україна. Гніт, який терпіли й одинці і все громадянство, незвичайно загострив чуття на всі образи, і найменший утиск викликав реакцію» [3, с. 117]. Коли утиски на свободу і гідність людей чи зовнішня експансія ворожої імперії чиниться у наш час, то в перших рядах спротиву стають волонтери.

Не випадково феномен волонтерства швидко приживається на теренах України. В ментальному світогляді українців альтруїзм і любов до рідної землі переважає над егоїзмом і меркантильністю. «Практично у батьківщині, в країні, де людина народилася, – вона пристосовується, виростає біологічно і набуває соціокультурного досвіду. Особливо важливо, що батьківщина це не тільки краєвид, де ти народився, тому що для самої людини замало знати землю, щоб з'єднатися з батьківщиною. Людина поєднується з батьківщиною разом з іншими і через весь масив колективного досвіду предків, вже коли проживе тривалий час, тільки тоді вона набуває занурення в батьківщину, розуміння її значення. Це дуже важливо, що тут народились твої батьки, твої діди і прадіди… І вони створили для тебе батьківщину, треба бути з ними

поруч. Батьківщина не тільки природа, а будівлі, пам'ятники, події, особливо люди… Вони несуть такий колосальний досвід батьків і прадідів, зафіксований у своїй ментальності – і у мові особливо, – у якій зашифровані події, вчинки, вимір сенсу життя попередніх поколінь, поведінка, яка забезпечила виживання саме на цій території» [2, с. 23]. З цих рефлексій випливає сентенція про те, що волонтерство не коректно тлумачить як імпровізований феномен сучасної доби. Це явище сягає корінням глибокої давнини і проростає в ментальності патріотичної верстви громадян. Як правило волонтер мислить не містечковими проектами, а масштабними категоріями держави, вітчизни, нації. Інтенції вітчизняного волонтерства детермінуються онтологічною сутністю українського етносу, який має трагічну і водночас славетну ґенезу буття. Нам є за що боротися, звідки черпати досвід, перед ким нести відповідальність. І волонтери – це той континуум людей, в яких присутня історична пам'ять, вони живуть не лише сьогоденням, а, усвідомлюючи велич свої попередників, прагнуть робити корисні справи для наступних поколінь.

Для структурованого осмислення й чіткого усвідомлення якогось явища чи процесу, його треба дослідити в системі раціонально-логічних координат науки. З позицій політичної науки та в площині соціальної роботи поняття «волонтери» (від латинського voluntaries – доброволець) визначається як «особи, які працюють у держаних чи недержаних соціальних службах на громадських засадах. Волонтером може бути кожна людина незалежно від статі, віку, расової належності, віросповідання, фізичних особливостей, соціального і матеріального стану. Реальна волонтерська соціальна робота з надання допомоги сконцентрована переважно в системі центрів соціальних служб для молоді, у громадських (дитячих, молодіжних, жіночих) і релігійних організаціях» [1, с. 79–80]. Ми схильні розглядати феномен волонтерства не лише як локальне явище підтримки нужденних категорій громадян, а як масштабну соціальну місію, що передбачає передачу досвіду та цінностей від одного покоління до іншого. Тобто волонтерство

виконує важливу функцію тяглості у вирішенні актуальних соціальних проблем.

В останні десятиліття феномен волонтерства набуває активного поширення й актуальності. Особливо масштабується волонтерство на теренах пострадянської України, де монополія держави поширювалася на всі сфери життя людей, блокуючи будь-які їхні соціальні ініціативи. Вирвавшись з під тотальної опіки держави український народ починає налагоджувати комунікацію на горизонтальному рівні громад. У цьому процесі генеральну лінію займає волонтерство, як «добровільна робота на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, спрямована на забезпечення добробуту і процвітання спільнот та суспільства загалом. Виникло у 1859 р. з ініціативи французького письменника-журналіста А. Дюнана, який, вражений кривавими картинами битви при Сольферино, запропонував ідею створення Червоного Христа – організації, яка працювала б на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу пораненим бійцям… В основі добровільності – здатність однієї людини безкорисливо й переважно анонімно й добровільно, без зовнішнього примусу виконувати роботу на благо інших… Волонтерство – елемент особистісного розвитку, набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулювання ініціативи і творчості. Залучення широких кіл громадськості до розв'язання суспільних проблем на волонтерських засадах уможливлює створення передумов для формування системи саморегуляції та соціального контролю в суспільстві, яка забезпечить розв'язання проблем, що виникають, за рахунок внутрішнього потенціалу суспільства. Громадянське суспільство неможливе без участі пересічних громадян у розв'язанні та моніторингу нагальних суспільних проблем» [1, с. 80]. З цієї розлогої цитати простежується тісна кореляція феномену волонтерства й концепту громадянського суспільства.

В умовах повномасштабного нападу московії на Україну волонтерство демонструє свої найкращі якості та патріотичну ак-

тивність. Однак не всі громадські організації, політичні партії та й у цілому титульна нація пройшли випробування війною. Кремлівська експансія стала певним рубіконом, що здійснює селекцію українського суспільства. Дарма очікувати антивоєнний спротив від усіх суб'єктів постколоніальної нації. Багатьох зламала антиукраїнська пропаганда, чимало українців втекли, дехто пішов на колаборацію з ворогом, хтось вагався у виборі своєї перспективи. На фронті гине мужня і патріотична верства наших громадян, ворог захоплює території, руйнує інфраструктуру держави. У нас немає достатніх ресурсів для того, щоб чинити адекватну відповідь московській орді. Але існує й інший бік медалі. Варварська експансія московитів показує їх справжню єзуїтську сутність, чітко окреслює контури нашого ворога, руйнує віковічні стереотипи слов'янського братерства, гартує волю українців у захисті своєї батьківщини, кристалізує громадянське суспільство.

Війна радикально змінює усталені парадигми соціальних відносин. Український соціум прагне звільнитися від домінуючої моделі олігархічної влади, яка практикувала не виховання громадянина з почуттям патріотизму й відповідальності за долю держави, а вирощувала людину маргінальну, затуркану, позбавлену громадянського сумління й політичної активності. Чинник внутрішньої ерозії українського суспільства – кланово-олігархічна система – не була реформована чи ліквідована, як до неї приєднався інший, зовнішній паразит – московський окупант. Тепер українцям треба вести війну на два фронти – нищити путінського варвара й ліквідовувати вітчизняну корупційно-олігархічну систему. Це дуже тернистий і тривалий шлях. Але свобода і демократія ніколи не даються легко.

Узагальнюючи вищесказане артикулюємо очевидну істину: хто виборює простір відкритого суспільства, той має навчитись долати труднощі і вміти адекватно реагувати на виклики ворогів. Такою загартованою до різних випробувань структурою нинішнього українського соціуму є каста волонтерів. Вони присутні у різних сегментах українського соціуму, де потрібна соціальна

допомога. Наші волонтери мають справу не лише з оперативним наданням соціальної допомоги вразливим верствам соціуму, але й активно сприяють подоланню соціальних патологій постколоніального суспільства. Там, де усуваються архаїчні структури влади чи корумпований політичний менеджмент, які займалися практиками нелегітимного збагачення та імітацією соціальних перетворень, приходять суб'єкти громадянського стейкхолдера – зацікавленого учасника процесу, що контролює певні ресурси і чинить суттєвий вплив на перебіг соціальних процесів. В українських політичних реаліях сьогодення цю функцію виконує волонтер, який спроможний чинити громадянський вплив на прийняття й реалізацію політико-управлінських рішень. Стратегічні зусилля українських волонтерів спрямовані на те, щоб інститут держави став сервісним центром, що надає соціальні послуги громадянам, а не громадяни служать державі. Промотором цих зусиль виступають різні форми мережевої, а не ієрархічної організації політичної суб'єктності. Горизонтальну ієрархію соціальної комунікації репрезентує громадянське суспільство. Волонтерство стало рушійною силою становлення громадянського суспільства в сучасній Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. *Головатий М. Соціальна політика і соціальна робота: Термінол.-понятійн. слов. / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. К.: МАУП, 2005. 560 с.*
2. *Жижко С. Перетворення. К.: Видавничий центр «Просвіта», 2011. 440 с.*
3. *Крип'якевич І. Український світогляд / Антологія української душі. К.: Серія – Душа – Доля – Прогрес, 2014. С. 108–121.*

Гутко Богдан Миколайович — *Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

Науковий керівник ***Чорноштан Євгеній Валерійович*** — *кандидат політичних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин)*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ ПОСТРАЖДАЛИМИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабне вторгнення росії на нашу землю стало величезним викликом для усіх. Нікого не оминула війна, і всі ми певним чином відчули на собі її негативний вплив. Більшість дітей та дорослих зараз перебувають у стресовому стані і потребують допомоги й підтримки.

Питання соціальної роботи з сім'ями груп ризику розглядали О. Безпалько, З. Кияниця, Н. Олексюк, Ж. Петрочко, В. Шахрай та інші.

Метою нашої розвідки є вивчення та характеристика напрацювань у царині соціальної роботи щодо осіб, постраждалих у воєнний період.

Одним із головних завдань соціального працівника в сучасних умовах є забезпечення громадян, що постраждали від війни, своєчасною доступною, якісною підтримкою, побудувати систему надання соціальних послуг та будувати свою роботу з урахуванням кращих європейських практик, а також вітчизняних традицій.

Як відомо, сутність соціальних послуг полягає в тому, що вони надаються особам, котрі опинилися в біді і не можуть самостійно з цим упоратися. Війна та бойові дії завдають населенню великої

психологічної, матеріальної, фізичної шкоди. Тимчасова окупація також негативно впливає на життя сімей та окремих осіб. Особливо складною є ситуація для сімей з дітьми. Сьогодні більшість наших співвітчизників потребують допомоги соціальних працівників.

Як у мирний час, так і зараз важливо пам'ятати, що соціальна робота є професійною діяльністю. Тому, перш ніж прийняти конкретне рішення, соціальний працівник повинен ретельно вивчити ситуацію конкретної особи, ознайомитися з її проблемами й можливостями, відтак розпочинати співпрацю в тісному контакті з клієнтом. У цій ситуації варто керуватися гуманними міркуваннями, дотримуючись принципу наснаження, тобто максимально залучати клієнта до вирішення власних потреб, працювати у тісному контакті з ним.

Надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», яким встановлено: надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає ряд етапів і займає до десяти робочих днів. В умовах воєнного часу цей алгоритм є занадто довгим, адже сьогодні кожна година може бути вирішальною для збереження людського здоров'я чи навіть життя. Скажімо, вдома залишилися одинокі особи чи перестарілі, а діти виїхали на безпечніші території. Звичайно, полишені зі своїми проблемами особи потребуватимуть термінової допомоги соціального працівника.

У період дії воєнного стану спрощено також процедуру прийняття рішення надання соціальної послуги стаціонарного догляду, що її надають інтернатні заклади соціального захисту населення, стаціонарні відділення територіальних центрів соціального захисту населення або центри надання соціальних послуг. Дозволено приймати рішення за однією заявою клієнта, а вже згодом, коли в людини є притулок і умови для задоволення первинних базових потреб, працівники, за потреби, можуть допомогти відновити документи, що посвідчують особу, та посприяти у вирішенні інших проблемних питань.

Водночас Президентом України В. Зеленським 26 квітня 2022 року підписано прийнятий Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». Прийнятим Законом внесено зміни до Законів України «Про соціальні послуги», «Про правовий режим воєнного стану». Серед іншого, визначено, що:

- ведення випадку не застосовується для прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану, а соціальні послуги надаються екстренно (кризово). Це дасть змогу приймати рішення про надання соціальних послуг упродавж доби;
- особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією всі соціальні послуги надаються безоплатно;
- соціальні послуги, надані під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях (надання притулку, догляд, підтримане проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо) особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їхнього проживання чи перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- розширюються повноваження військових адміністрацій у царині управління надавачами соціальних послуг [4].

Утім, реалізувати задекларовані положення нелегко, оскільки не всі нормативно-правові акти приведені у відповідність до прийнятого закону.

Крім державних послуг, в Україні працює низка альтернативних служб допомоги, діяльність яких забезпечують міжнародні та громадські організації. Це, наприклад, мультидисциплінар-

ні мобільні команди допомоги тим, хто постраждав від війни, створені МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» та Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні за підтримки Міністерства соціальної політики України в межах проєкту «Інтегрована підтримка через міждисциплінарні мобільні команди». До основних послуг мобільних команд належать: перша психологічна допомога та психологічна підтримка; юридичне консультування; соціальна підтримка та соціальне обслуговування; медична допомога; надання гуманітарних наборів та інформаційних матеріалів [4].

Сьогодні активно ведеться пошук науковцями, теоретиками, практиками щодо організації надання якісної допомоги особам, постраждалим від війни. Кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми рекомендує Інститут модернізації змісту освіти. Це, насамперед, технології роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій; корекційно-розвиткові програми; адаптивні антистресові технології тощо [1].

Автори сучасних методичних розробок наголошують, що дорослі й, зокрема діти, які перебувають у гострому стресовому стані, потребують зовнішньої підтримки [3, с. 18]. Гострота стресової реакції залежить від:

- ступеня залученості – дитина стежила за воєнними подіями по телевізору чи перебувала в їхньому епіцентрі – постраждала сама або її рідні, знайомі;
- індивідуальних особливостей – вразливість, вміння опанувати себе;
- попереднього травмівного досвіду – дитина була жертвою або свідком стресогенної події, втратила близьких тощо.

Дорослий, який надає дитині первинну психологічну допомогу, повинен спиратися на три оперативні принципи: дивити-

ся, слухати, спрямовувати. Крім цього, він має керуватися правилами:

- невідкладності – надавати допомогу якнайшвидше: що більше часу мине після травмування, то ймовірніше, що у дитини виникне посттравматичний стресовий розлад;
- наближеності до місця подій – надавати допомогу безпосередньо на місці або у звичній обстановці й соціальному оточенні – у будинку, лікарні чи сховищі, тобто там, де сім'я та дитина перебуває одразу після події;
- очікування, що нормальний стан відновиться, – підтримувати впевненість потерпілих у тому, що все нормалізується;
- єдності психологічного впливу – надавати допомогу має одна й та сама людина відповідно до уніфікованої процедури психологічної допомоги;
- простоти психологічного впливу – відвести дитину від джерела травми, дати їй змогу вмитися, поїсти й відпочити у безпечному місці, а за бажанням – виговоритися [2].

У громадах не вистарчає фахівців, які мали б досвід роботи із травмою. Часто до роботи з постраждалими залучають соціальних працівників, шкільних психологів, соціальних педагогів, для яких це є справжнім викликом, адже доводиться самим навчатися, шукати ефективні форми роботи, удосконалювати свої компетентності.

Підсумовуючи, зазначимо, що війна «проявила» багато соціальних проблем, які ще в довоєнний період вимагали вирішення, а також додала багато нових. Зростає кількість осіб, які після пережитого травмівного досвіду потребують кваліфікованої допомоги й підтримки. Для надання такої допомоги об'єднують зусилля учені, практики, соціальні працівники, представники державних та недержавних організацій, щоб спільно забезпечити оперативне надання соціальних послуг особам / сім'ям, які постраждали від війни, з метою збереження їхнього життя та здоров'я.

Список використаних джерел:

1. *Кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально- психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми. URL: https://imzo.gov.ua (дата звернення: 06.05.2022).*
2. *Первинна психологічна допомога під час війни: правила і принципи. URL: https://oplatforma.com.ua/article/3039-pervinna-psihologchna-dopomoga-pd-chas-vyni-pravila-y-printsipi (дата звернення: 10.05.2022).*
3. *Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум / упорядники: Браницька Т. Р., Матохнюк Л. О., Шпортун О. М. Вінниця : Видавництво КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2022. 131 с.*
4. *Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері. URL: https://www.msp.gov.ua/news/21778.html (дата звернення: 30.04.2022).*

Єфременко Аліна Григорівна *Кандидат економічних наук, доцент Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Багно Яна Владиславівна *Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук)*

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РІЗНОВИДУ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Волонтерська діяльність у галузі соціальної роботи в Україні має свої особливості та виклики, зумовлені соціально-економічним та політичним контекстом країни. Для ефективного розвитку та підтримки волонтерства необхідно проаналізувати поточну ситуацію та потреби волонтерів у цій сфері.

Одним із ключових факторів, що впливають на волонтерську діяльність у соціальній роботі в Україні, є соціально-економічна ситуація. Економічна нестабільність, високий рівень безробіття та низький рівень доходів населення створюють додаткові виклики для волонтерів, які часто працюють з найбільш вразливими верствами суспільства. Волонтери потребують ресурсної підтримки, зокрема, забезпечення необхідними матеріалами та обладнанням для здійснення своєї діяльності [1].

Іншим важливим аспектом є законодавче регулювання волонтерської діяльності в Україні. Хоча в країні існує Закон України «Про волонтерську діяльність», який визначає правові засади волонтерства, на практиці волонтери стикаються з певними прогалинами та недоліками в законодавстві. Зокрема, потребує вдосконалення механізм захисту прав та інтересів волонтерів, а також питання страхування та відшкодування витрат, пов'язаних з волонтерською діяльністю [2].

Волонтери у галузі соціальної роботи в Україні також потребують належної підготовки та навчання. Багато волонтерів не мають спеціальної освіти у сфері соціальної роботи, що може впливати на якість наданих ними послуг. Існує потреба у розробці та впровадженні спеціалізованих навчальних програм для волонтерів, які б дозволили їм отримати необхідні знання та навички для роботи з різними категоріями клієнтів.

Крім того, волонтери потребують психологічної підтримки та супервізії. Робота з вразливими верствами населення може бути емоційно виснажливою та призводити до професійного вигорання. Волонтерам необхідно мати доступ до психологічної допомоги та можливість обговорювати складні ситуації з досвідченими фахівцями [3].

Ще одним викликом для волонтерів у галузі соціальної роботи в Україні є недостатня координація та комунікація між різними волонтерськими організаціями та державними структурами. Часто волонтерські ініціативи діють розрізнено, що призводить до дублювання зусиль та неефективного використання ресурсів. Необхідно налагодити ефективну співпрацю та обмін інформацією між волонтерськими організаціями, державними установами та місцевими громадами.

Важливою потребою волонтерів у галузі соціальної роботи в Україні є також визнання та підтримка їхньої діяльності з боку суспільства та держави. Волонтери часто працюють на добровільних засадах, жертвуючи свій час та ресурси заради допомоги іншим. Вони потребують суспільного визнання та поваги, а також конкретних заходів підтримки, таких як пільги на проїзд у громадському транспорті, медичне страхування тощо [4].

Для ефективного розвитку волонтерства у галузі соціальної роботи в Україні необхідно також враховувати регіональні особливості та потреби. Різні регіони країни мають свої специфічні соціальні проблеми та виклики, які потребують адаптованих підходів та рішень. Волонтерські організації повинні тісно співпрацювати з місцевими громадами та враховувати їхні потреби при плануванні та реалізації своєї діяльності.

Іншим важливим аспектом є залучення молоді до волонтерської діяльності у галузі соціальної роботи. Молодь має значний потенціал та енергію, які можуть бути спрямовані на вирішення соціальних проблем. Необхідно розробляти спеціальні програми та ініціативи, які б заохочували молодих людей до волонтерства та надавали їм необхідну підтримку та ресурси.

Загалом, аналіз поточної ситуації та потреб волонтерів у галузі соціальної роботи в Україні свідчить про наявність певних викликів та проблем. Волонтери потребують ресурсної та психологічної підтримки, належної підготовки та навчання, ефективної координації та співпраці з іншими організаціями та державними структурами, а також суспільного визнання та заохочення.

Для вирішення цих проблем необхідно розробляти та впроваджувати комплексні стратегії розвитку волонтерства у галузі соціальної роботи в Україні. Ці стратегії повинні включати вдосконалення законодавчої бази, створення ефективних механізмів підтримки та заохочення волонтерів, розвиток навчальних програм та ресурсних центрів, а також налагодження ефективної комунікації та співпраці між усіма зацікавленими сторонами.

Список використаних джерел:

1. *Лях Т. Л. Сучасний стан та проблеми розвитку волонтерської діяльності в Україні // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – 2018. – Вип. 24. – С. 119-128.*
2. *Закон України «Про волонтерську діяльність». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/323617*
3. *Бондаренко З. П., Лях Т. Л. Волонтерство як ресурс соціальної роботи в громаді // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2020. – № 1-2. – С. 57-68.*
4. *Тимченко Н. С. Проблеми емоційного вигорання волонтерів у соціальній роботі // Актуальні проблеми психології. – 2016. – Т. 7, вип. 42. – С. 146-152.*

Задорожна Наталія Валеріївна

Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЇ ВПЛИВУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Психологія впливу – один із найстаріших напрямів у соціально-психологічній науці. Незважаючи на тривалу історію, дослідження в цій сфері і сьогодні залишаються надзвичайно популярними та актуальними, адже вони стосуються механізмів і методів управління психічними процесами. Це визначає основні напрямки розвитку соціальної психології як прикладної дисципліни та підкреслює зв'язок між психологічною наукою і суспільними потребами.

Соціально-психологічний вплив має кілька ключових компонентів: суб'єкт (той, хто здійснює вплив), об'єкт (той, на кого спрямований вплив), способи, засоби та механізми впливу. Суб'єктом може бути як окрема особа, так і суспільство в цілому, а об'єктом — різноманітні соціально-психологічні явища, такі як особистість, спільноти, соціальні конфлікти чи напруженість у групах. Способи впливу варіюються від адміністративних методів до психотерапевтичних прийомів і соціально-психологічних інструментів.

Традиційні методи соціально-психологічного впливу включають навіювання, наслідування, переконання, а також маніпуляції громадською думкою, що можуть використовувати засоби масової інформації, рекламу, релігію, моду тощо. Існують як законні, так і протиправні методи, свідомі й спонтанні форми впливу.

Засоби і механізми соціальних впливів виходять за межі суто психології, вимагаючи зусиль багатьох фахівців, у тому числі і соціальних робітників.

Психологія впливу є центральною складовою соціальної роботи, оскільки забезпечує розуміння того, як впливати на поведін-

ку, думки і сприйняття клієнтів або цілих соціальних груп. Для соціальних працівників це особливо важливо, адже їм часто доводиться змінювати деструктивні моделі поведінки, допомагати клієнтам адаптуватися до нових умов життя, долати особисті й соціальні кризи. За допомогою психології впливу фахівці навчаються застосовувати методи переконання, підтримки, навіювання та інші соціально-психологічні техніки, які сприяють кращому розумінню клієнтів та успішній роботі з ними.

Психологія впливу дозволяє соціальному працівникові усвідомлено й відповідально користуватися методами впливу для досягнення позитивних змін. Сучасна соціальна робота потребує розуміння різних типів впливу, зокрема ненасильницького спілкування, використання групової динаміки, а також ефективного залучення інформаційних ресурсів, таких як ЗМІ та соціальні мережі. Відповідний вибір методу впливу та застосування етичних підходів сприяють зміцненню довіри клієнта до працівника та позитивному результату в соціальній роботі [2, с.104].

Таким чином, психологія впливу займає важливе місце в соціальній роботі, допомагаючи фахівцям впливати на клієнтів у позитивному напрямку. Уміння користуватися методами впливу дозволяє соціальному працівникові допомагати клієнтам змінювати своє життя на краще, адаптуватися до складних обставин і відновлювати свої психологічні та соціальні ресурси. Етичне використання впливу сприяє зміцненню довіри й ефективності соціальної роботи, яка завжди орієнтована на підтримку й розвиток людини.

Список використаних джерел:

1. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: Посібник для підвищення кваліфікації психологів центрів соціальних служб для молоді / За ред. А.Я. Ходорчук. К.: ДЦССМ, 2003. 264 с.

2. Тартачник Т.І. Психологія в практичній діяльності фахівців системи соціального захисту населення. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. № 17. 2002. с. 103-107.

Іващенко Антон Васильович *Старший викладач кафедри управління та адміністрування Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Науковий керівник
Зошій Ірина Василівна *Кандидат економічних наук, доцент кафедри управління та адміністрування Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Військовий конфлікт суттєво впливає на соціальну політику держави, створюючи нові виклики для забезпечення соціальної підтримки населення. В умовах війни зростає потреба у соціальних виплатах для різних категорій громадян: переселенців, військовослужбовців, постраждалих від бойових дій, а також тих, хто втратив роботу чи житло. Відповідно, організація та облік соціальних виплат повинні бути адаптовані для ефективного реагування на кризові ситуації, забезпечуючи підтримку вразливих груп населення.

Військові дії змінюють підходи до визначення пріоритетних груп для соціальної підтримки. Основні категорії населення, які потребують особливої уваги у період війни, включають: внутрішньо переміщені особи (ВПО), які втратили домівки та засоби до існування; ветерани війни та військовослужбовці, що зазнали поранень або залишили службу; сім'ї загиблих та постраждалих унаслідок бойових дій ;особи, які втратили роботу через руйнування інфраструктури та підприємств; мешканці деокупованих територій та територій, де ведуться бойові дії.

Кожна з цих груп потребує окремих програм соціальної підтримки, зокрема, грошових виплат, пільг на житло, медичну допомогу та реабілітацію.

Організація соціальних виплат під час війни відбувається за спрощеною процедурою, яка передбачає:

- спрощену реєстрацію внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє оперативно отримувати виплати;
- централізоване керування даними – створення єдиної електронної бази ВПО та постраждалих осіб для контролю за розподілом допомоги;
- автоматизацію процесу виплат – через онлайн-платформи та мобільні додатки (наприклад, портал «Дія»), що дозволяє оперативно надсилати допомогу;
- гнучкі механізми фінансування – залучення міжнародної допомоги та фондів для підтримки найбільш вразливих категорій.

У період військового конфлікту важливим є забезпечення стійкості джерел фінансування соціальних виплат, які включають:

- Державний бюджет. Кошти на соціальну підтримку виділяються з резервного фонду та бюджету країни, хоча можливості державного бюджету обмежені.
- Міжнародні гранти та допомога. Фінансування від міжнародних організацій, таких як ООН, Міжнародний Червоний Хрест, МВФ та інші. Це суттєво полегшує фінансовий тиск на державу.
- Благодійні та волонтерські фонди. Активну роль у підтримці вразливих верств населення відіграють недержавні фонди, які збирають допомогу для потерпілих.
- Локальні бюджети. Місцеві органи влади залучаються до фінансування соціальних виплат, що особливо важливо для забезпечення потреб ВПО на місцях.

Труднощі, що впливають на ефективність системи соціальних виплат:

1. Доступ до окупованих територій. Держава має обмежені можливості надавати підтримку громадянам на окупованих територіях через складність комунікацій та брак доступу.
2. Відсутність документів у ВПО. Люди, які були змушені залишити домівки, нерідко втрачали документи, що ускладнює процес реєстрації та отримання виплат.

3. Корупційні ризики та зловживання. У кризових ситуаціях зростають ризики шахрайства, що вимагає підвищеного контролю за цільовим використанням коштів.
4. Недостатнє фінансування. Через обмежені ресурси держава часто не може забезпечити виплати в повному обсязі, що підвищує важливість міжнародної підтримки.

З метою підвищення ефективності соціальної підтримки під час війни доцільним є впровадження таких заходів: цифровізація та автоматизація процесів; поглиблення співпраці з міжнародними партнерами; посилення контролю та прозорості; створення спеціальних фондів для постраждалих осіб, зокрема, підтримки ветеранів та родин загиблих, які забезпечуватимуть тривалу допомогу після завершення конфлікту.

Отже, організація соціальних виплат в умовах війни вимагає ефективної координації, міжнародної підтримки та адаптації механізмів виплат до кризових умов. Основна мета соціальної політики в цей період – оперативно підтримувати найбільш уразливі категорії громадян, забезпечуючи їм базовий рівень добробуту. Використання цифрових рішень, залучення міжнародних ресурсів та посилення контролю здатні покращити організацію та облік соціальних виплат навіть у складних умовах, пов'язаних із військовими діями.

Список використаних джерел:

1. *Цілі Сталого Розвитку: Україна: національна доповідь URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf.*
2. *Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері URL: https://www.msp.gov.ua/news/21778.html*

Купрієнко Вікторія Валентинівна — *Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

Науковий керівник
Чорноштан Євгеній Валерійович — *Кандидат політичних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ФОРМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У наш час у суспільстві чисельність дітей та молоді, які позбавлені можливості вести повноцінне життя внаслідок вад фізичного або психічного розвитку, неухильно зростає, а суспільство вимагає переходу від явища сегрегації до соціалізації таких людей. Саме завдяки інклюзії, яка є філософією розуміння участі людини в житті суспільства, можна пришвидшити цей процес, тому проблема організації інклюзивного навчання в освітніх закладах постає надзвичайно гостро і є актуальною. Річ не тільки в тому, що у соціальному середовищі дітям необхідний комфорт, вони повинні також віднайти в ньому своє місце, свою «нішу», щоб мати можливість не лише повністю розкрити власні можливості, а й бути корисними.

Особливості даної проблеми досліджували вітчизняні психологи, педагоги, зокрема І.Іванова, В.Засенко, Л.Каган, Ж.Петрочко, В.Вишемирський, А.Шведов, А. Капська, О. Польовик, К. Щербакова. Проблемам залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх соціалізації до суспільних норм та реабілітації присвячують свої праці В.Ляшенко, А.Шевчук, А.Колупаєва, О.Столяренко, В.Бондар, Т.Євтухова, О.Савченко та інші.

Окремі аспекти соціальної адаптації та соціалізації студентської та учнівської молоді висвітлювали Г. Бурова, О. Дікова-Фаворська, Н. Гордієнко. Та попри те, що інтерес до процесу соціалізації в представників різних наукових напрямів значний, проблема соціалізації, що стосується саме особливих дітей в рамках сучасної освіти залишається вивченою недостатньо.

Метою статті є обґрунтування важливості соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в сучасному суспільстві в умовах інклюзивного навчання.

Соціалізація – це процес, під час якого людина поступово перетворюється на особистість, інтегрується у суспільстві та різноманітних соціальних спільнотах як індивід, засвоює певні знання, норми і цінності, на основі яких формується досвід соціальних зв'язків і стосунків, які є необхідними для становлення та життєдіяльності у суспільстві. І чим швидше організувати цей процес, тим кращим буде результат, тому тут саме дитинство є найбільш важливим періодом, адже він є початковим [1, с.159-160].

Якщо діти з нормальним фізичним розвитком отримують ці, на перший погляд, елементарні блага без жодних обмежень, то чому ті, хто мають певні вади, позбавляються такої можливості? На жаль, історично так склалося, що ми, самі не усвідомлюючи того, створювали ці перешкоди. Річ у тому, що у процесі соціалізації таких осіб виникали проблеми відношення держави і суспільства до них, тому для цих людей завжди створювалася система спеціальної освіти з окремими закладами і установами. Через це досить багато дітей отримали емоційні травми, відчули себе відчуженими, що негативно вплинуло на особистість та позначилося на їх поведінці і житті.

Глибокий аналіз рівня соціалізації дітей з особливими освітніми потребами показав, що в більшості з них він є низьким, вони замкнуті, важко йдуть на контакт, соромляться своїх вад, а тому не мають друзів, обмежені у спілкуванні і не розвиваються як слід.

Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами – це не лише вимога часу, вона чітко окреслена в законодавчо-нормативних документах, серед яких Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (від 5 червня 2014 р.) та «Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (від 23 травня 2017 р.). Тож першочерговим завданням освіти є створення інклюзивного середовища, як альтернативи системі соціальної освіти, форми соціальної допомоги для таких діток, що змінить ставлення суспільства до них, а також уявлення їх самих щодо саморозвитку, самореалізації і власних здібностей. Бо їхні труднощі пов'язані не лише з фізичними обмеженнями, переживанням втрати своїх можливостей і відчуттям дискомфорту, але й з «багажем» того негативного ставлення, з яким вони стикаються у своєму найближчому оточенні. З інвалідністю асоціюється не лише фізична чи психічна неспроможність, а й уявлення як про людину, яка багато чого не може зробити самостійно та залежить від інших, що часто викликає почуття жалю. А це, у свою чергу, не дає можливості включатися в активні соціальні взаємовідносини. Проте діти, які потребують інклюзивної освіти, можуть і не мати інвалідності, але вони мають особливі освітні потреби. Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [4]. ЮНЕСКО розглядає дітей з ООП як широке поняття, зокрема, до таких відносять дітей, які мають такі порушення в розвитку: емоційні і поведінкові, мовлення та спілкування, труднощі в навчанні, затримка/обмеження інтелектуального розвитку, нейромоторні/фізичні, зору, слуху. Цей список доповнюють діти, які виховуються у несприятливому середовищі; належать до груп етнічних меншин; діти вулиці та діти з ВІЛ- інфекцією/СНІДом.

Актуальність інклюзивної освіти полягає в тому, що в Україні мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти у порівнянні з попереднім роком зменшилась на 9 одиниць і у 2021/2022 н. р. становить 310 закладів (2020/2021 н. р. – 319 закладів) з контингентом 36 294 учнів (у 2020/2021 н. р. – 36461 учнів): 80 – навчально-реабілітаційних центрів (8406 учнів) для дітей зі складними порушеннями розвитку; 230 – спеціальних шкіл – із контингентом 27888 учнів [5]. А тому кількість закладів з інклюзивною формою навчання має збільшуватись, щоб забезпечити потреби дітей, які цього потребують.

За офіційними статистичними даними в результаті розвитку інклюзивного навчання у 2021/2022 н. р. кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах ЗЗСО збільшилась на 7608 осіб і становить 32686 учнів (у 2020/2021 – 25078 учнів). Кількість інклюзивних класів зросла на 4535 одиниць і становить 23216 таких класів. Загалом за останні п'ять років досягнуто зростання більше ніж у 4,5 разів кількості учнів, охоплених інклюзивним навчанням, кількості інклюзивних класів у 4,6 разів і збільшення кількості закладів загальної середньої освіти, в яких організовано інклюзивні класи у 2,7 разів [5]. Але на цьому зупинятися не слід, бо дані цифри свідчать лише про одне: дітей, які мають особливі освітні потреби, є дуже багато.

Перебуваючи вдома або в спеціальних закладах, більшість дітей з ООП не отримують належної освіти, яка б дала їм знання, навички і уміння, необхідні для самовдосконалення і нормальної адаптації до теперішнього світу, а отже, вони стають не підготовленими до життя в цілому. Тому інклюзивні заклади освіти покликані вирішити ці та багато інших проблем, забезпечити надання якісної освіти для дітей, які мають на це повне право, не відокремлюючи їх від соціуму, а створення таких умов, за яких всі діти матимуть однакові можливості для отримання знань, набуття певного життєвого досвіду, подолання упередженого ставлення до тих, хто є «особливим», має стати ключовим завданням

у реформуванні освітньої системи на найближчий час. Однак інклюзія має на меті не зробити всіх однаковими, а лише створити рівні можливості для всіх і забезпечити дітям з ООП успіх в освітньому процесі і подальшому житті. І це буде ефективною передумовою для їх соціалізації, яка в майбутньому дасть можливості для самореалізації, саморозвитку і повноцінної участі в житті суспільства.

Яким би не був заклад освіти, ефективність соціалізуючого впливу на дитину залежить не тільки від нього, позитивний результат дасть лише налагоджена взаємодія всіх учасників, які причетні до цього процесу. Це і дитина з ООП, і решта учнів, вчителі, батьки, адміністрація, корекційні педагоги та інші фахівці, які мають усвідомлювати переваги інклюзивного навчання для всіх. І особливу увагу слід приділити сім'ям, в яких виховуються такі діти, адже багато з них не можуть подолати свої страхи стосовно спільного навчання їх дітей зі здоровими, бояться стикнутися з певними труднощами, які можуть виникнути, і тому не завжди зацікавлені в процесі інклюзії. Тож такі родини потребують великої підтримки і уваги як від закладу освіти, так і від держави, щоб пришвидшити виключення будь-якої дискримінації в демократичному суспільстві стосовно прав навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку і сприйняття кожного з них як повноцінної особистості.

Інклюзивна освіта є відносно новою формою навчання для задоволення потреб дітей з обмеженими функціональними можливостями у нашій країні, тому її потрібно впроваджувати якомога швидше, ширше і ефективніше, залучаючи велику кількість споживачів, щоб процес переходу суспільства від сегрегації до соціалізації дітей з ООП відбувався швидше, а вони активно вводились в широкий соціум, самоствердувалися, ставали дієздатними учасниками соціальних відносин, реалізували себе як громадяни, працівники, сім'янини і брали повноцінну участь у житті суспільства, а Україна інтегрувалася у європейський простір.

Список використаних джерел:

1. *Гарасимів Т.З. Особистість та проблеми її соціалізації. Форум права. 2009. №3. С.156-161. URL: https://cutt.ly/nDP0pML (дата звернення: 28.03.2022р.).*
2. *Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України від 5 червня 2014р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text (дата звернення: 29.03.2022р.).*
3. *Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» : Закон України від 23 травня 2017р.) URL: https://ips.ligazakon.net/document/T172053?an=28 (дата звернення: 29.03.2022р.).*
4. *Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 29.03.2022р.).*
5. *Статистичні дані. Інформація Міністерства освіти і науки України від 31.03.2022р. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani (дата звернення: 30.03.2022р.).*
6. *Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf (дата звернення: 28.03.2022р.).*
7. *Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) : матеріали Міжнар. конф. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина. Київ : Наук. світ, 2004. 200 с.*
8. *Софій Н. З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. Київ, 2007. С. 128*

Кучугура Яна Олександрівна

Здобувачка вищої освіти Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

Науковий керівник

Олексієнко Лариса Анатоліївна

Кандидат педагогічних наук, доцент Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ТА РОЗВИТОК SOFT SKILLS У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасні соціальні виклики вимагають від соціальних працівників (СП) не лише глибоких теоретичних знань, а й високого рівня практичних навичок і soft skills. Вміння ефективно комунікувати, вирішувати конфлікти, працювати в команді, адаптуватися до змін і проявляти емоційну стійкість є ключовими для професійної діяльності. Формування цих навичок має стати важливим компонентом підготовки фахівців у соціальній сфері.

Науковці, такі як Т. Кочубей [1], Ю. Ткачук [1], Г. Лактіонова [2], О. Сіроштан [3] акцентують увагу на необхідності інтеграції soft skills у систему професійної освіти. У своїх роботах вчені досліджували ролі комунікаційних навичок і емоційного інтелекту у роботі СП, використання інтерактивних методів навчання для розвитку практичних умінь тощо. Проте недостатньо вивчено питання інтегрованих програм для одночасного розвитку професійних компетенцій і soft skills.

Метою дослідження є вивчення ефективних підходів до формування практичних навичок і розвитку soft skills у СП для підвищення їхньої професійної підготовки.

Soft skills – це набір особистісних якостей, міжособистісних умінь та комунікаційних компетенцій, які доповнюють професій-

ні знання (hard skills) і забезпечують ефективну взаємодію в соціальному середовищі. Для майбутніх СП розвиток таких навичок є критично важливим, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з роботою з людьми, вирішенням конфліктів та підтримкою у складних життєвих ситуаціях. Розвиток soft skills у СП має свої унікальні особливості, які зумовлені специфікою їхньої професійної діяльності. Так, СП виступає не лише як фахівець, а й як посередник у процесі взаємодії між людьми, що вимагає високого рівня розвитку особистісних, комунікаційних та соціальних компетенцій. Soft skills є одним із складників профпідготовки СП. Вони забезпечують успішну взаємодію з клієнтами та колегами, ефективне вирішення складних ситуацій і стійкість до професійних викликів. Інтеграція розвитку цих навичок у систему підготовки фахівців дозволяє формувати компетентних і адаптивних соцпрацівників, здатних вирішувати актуальні проблеми суспільства (див. табл. 1).

Таблиця 1

Успішні програми підготовки СП із інтеграцією soft skills

Програми	Основні аспекти	Інструменти
Програма «Social Work Practice» (Університет Мічігану, США)	- **Міждисциплінарний підхід:** комбінація соціології, психології, права та управління. - **Практичні кейси:** студенти аналізують реальні ситуації, наприклад, роботу з бездомними чи сім'ями, які потребують підтримки. - **Soft skills:** акцент на розвиток емпатії, активного слухання, управління конфліктами та лідерських якостей.	Інтерактивні семінари, рольові ігри, практичні заняття на базі соціальних установ.
Програма «Social Work Skills Development Program» (Університет Британської Колумбії, Канада)	- **Проєктний підхід:** студенти працюють над вирішенням реальних соціальних проблем, таких як інтеграція мігрантів або підтримка вразливих груп населення. - **Soft skills:** робота над командною співпрацею, розвитком емоційного інтелекту та управління часом.	Робота в міждисциплінарних командах, навчання на симуляторах, консультації з наставниками.

Закінчення таблиці 1

Програми	Основні аспекти	Інструменти
Програма «Leadership in Social Work» (Лондонська школа економіки, Велика Британія)	- **Лідерські навички:** студенти вчаться організовувати роботу команд, розробляти соціальні проєкти, вести переговори. - **Soft skills:** стратегічне мислення, адаптивність, вміння вирішувати конфлікти.	Семінари, рольові ігри, участь у дискусійних панелях.
Програма «Практика соціальної роботи» (Києво-Могилянська академія, Україна)	- Інтеграція теорії та практики: студенти беруть участь у тренінгах, працюють у партнерстві з громадськими організаціями. - **Soft skills:** розвиток критичного мислення, емпатії, комунікативних здібностей.	Організація благодійних акцій, практичні заняття у центрах реабілітації, соціальні тренінги.
Міжнародна програма «Empowerment for Resilience» (Норвегія)	- **Акцент на стійкості:** навчання, як підтримувати себе і клієнтів у стресових ситуаціях. - **Soft skills:** управління емоціями, побудова довіри, креативний підхід до вирішення проблем.	Тренінги з психологічної підтримки, робота з реальними кейсами, групові проєкти.

Аналіз поданих програм показує, що єдиним ядром є практична орієнтація, а саме всі програми включають реальну практику в соціальних службах або участь у соціальних проєктах; розвиток soft skills, а саме особливу увагу приділено комунікації, емоційному інтелекту, здатності працювати в команді; інноваційні методики навчання, зокрема інтерактивні вправи, моделювання ситуацій, проєктний підхід. Такі програми демонструють, як інтеграція soft skills із практичними навичками сприяє підготовці професійних соціальних працівників, здатних ефективно вирішувати сучасні виклики. Тому, формування практичних навичок і розвиток soft skills у майбутніх СП вимагає комплексного підходу, що поєднує практичні методи, інтерактивне навчання, технології й наставництво. Такі методи допомагають підготувати фахівців, які здатні ефективно працювати в складних умовах, демонструючи професійність, емпатію та стійкість до викликів сучасного суспільства.

Враховуюче вищезазначене, пропонується інтеграція практичних навичок і soft skills через міждисциплінарний підхід, який спрямований на формування компетенцій, необхідних для ефективного функціонування в професійному середовищі та суспільстві. Даний підхід передбачає поєднання знань і методик із різних дисциплін, таких як соціологія, психологія та педагогіка. Також дієвою є інтеграція практичних навичок і soft skills через використання технологій проблемного навчання, що є ефективним підходом для комплексного розвитку особистості. Проблемне навчання базується на активному залученні учасників до процесу розв'язання реальних або змодельованих проблем, що сприяє розвитку як технічних, так і соціальних компетенцій. При цьому формування практичних навичок та soft skills має базуватися на інтерактивних методах навчання; цифрових інструментах; роботі в команді; розвитку емоційного інтелекту; менторстві та супервізії.

Отже, ефективне формування практичних навичок і soft skills є важливим елементом профпідготовки СП. Це можливо через інтеграцію сучасних технологій, використання активних методів навчання та налагодження співпраці між освітніми установами і роботодавцями. У перспективі необхідно створити інструменти оцінювання розвитку soft skills та підсилити роль наставництва в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

1. *Кочубей Т., Ткачук Ю. Соціальні навички soft skills у системі компетентностей майбутніх соціальних працівників. Соціальна робота та соціальна освіта (2(7)). 2021. С. 42-50.*
2. *Лактіонова Г. М. Формування професійних компетентностей у соціальних працівників. Київ, 2021. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint _2016.pdf.*
3. *Сіроштан О. В. Інтерактивні методи навчання в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2012. № 1. С. 85-90.*

Луканська Галина Анатоліївна — *Старший викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Багно Яна Владиславівна — *Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

РОЗБУДОВА ІНКЛЮЗІЇ: ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З РАС

Професійна підтримка батьків дітей-аутистів через центри терапії аутизму, ерготерапевтів або соціальних працівників є надзвичайно важливою, оскільки вона допомагає в подоланні повсякденних труднощів, відповідно, знижуючи рівень стресу; залучає батьків до заходів для дитини з РАС, мобілізуючи при цьому їхні власні ресурси та покращуючи ослаблене самопочуття як батьків, так і дітей; сприяє розвитку хворої дитини та створює оптимальне середовище для неї тощо [1]. Однак, аби досягти цих цілей, необхідно розвинути батьківські ресурси, щоб вони могли протистояти повсякденним вимогам та стресам [2]. Тож, актуальність довготривалої підтримки батьків фахівцем, який спеціалізується на допомозі дитині з РАС, не викликає сумнівів.

На сьогоднішній день всі форми РАС не піддаються причинно-наслідковому лікуванню, однак освітні заходи та підтримка можуть значно покращити якість життя аутичної дитини та її родини [4]. Послаблення симптомів, розвиток навичок, соціальна інтеграція та самостійне життя в поєднанні із задоволеністю ним є надзвичайно корисними. Тож, першочергове завдання соціаль-

ної роботи по відношенню до батьків полягає перш за все в тому, щоб утримувати низький рівень стресу і з цією метою пропонувати допомогу у вирішенні проблем та гарантувати повну батьківську підтримку для дитини з аутизмом [1].

Поширеними варіантами підтримки з боку соціальної роботи та точками дотику між нею та заходами у сфері аутизму, відмінними від терапевтичних втручань у вітчизняній та світовій практиці, є 1) фахове консультування (просування комунікативних та практичних аспектів життя, пошук шляхів підтримки сімейних умов, інструктивна та координаційна підтримка, просвітництво й психоосвіта тощо) [4]; 2) заходи підтримки, освіти та захисту молоді (візити фахівців додому, соціальна допомога, адаптована до індивідуальних потреб) [5]; 3) служби підтримки / допомоги сім'ї (можливості для проведення дозвілля, транспортні послуги, догляд у вихідні чи під час групових заходів і поїздок тощо) [3]; 4) проживання поза домом (тривале проживання в інтернатному закладі) [4]; 5) навчання батьків (психоосвіта та обмін батьківським досвідом) [4]; 6) обмін з однодумцями (посібники для груп самодопомоги, нетворкінг за принципом «рівний рівному») [5]; 7) анімалотерапія [4].

Незважаючи на ряд впроваджених у світі та в Україні корисних практик для батьків дітей-аутистів, все ще залишається потенціал, який необхідно реалізувати. Задля розбудови інклюзивного середовища та з цією метою вдосконалення соціальної роботи з дітьми з РАС та їхніми батьками рекомендовано:

1) орієнтуватися в роботі на комплексний індивідуальний підхід, як найбільш ефективний, оскільки він враховує персональні особливості дитини, передбачає індивідуальні заняття з вузькими спеціалістами, пропонує широке різноманіття терапій, що загалом сприяють розвитку самостійності, соціалізації, комунікабельності та контактності дитини;
2) проявляючи емпатію та демонструючи бажання співпрацювати, залучати до корекційного процесу батьків дитини з РАС;

3) дотримуватися комплексності та систематичності, в тому числі в залученні фахівців інших профілів для роботи над соціальними навичками та навичками самообслуговування;
4) налагодити контакт та довірливі відносини з батьками, визначити спільні цілі та підтвердити готовність йти до спільної мети, оскільки їх відсутність унеможливлює конструктивне спілкування та співпрацю;
5) забезпечити психологічну підтримку та консультації батькам дітей з РАС та іншим членам сім'ї, зокрема, імплементувати послугу «сімейної терапії без пацієнта» з метою вчасного реагування на емоційні, поведінкові та медичні потреби дитини та розробки відповідних тактик та стратегій; використовувати інструменти прогнозування та планування з метою уникнення невизначеності, що є однією з основних проблем батьків дітей з РАС;
6) спиратися у роботі на власний батьківський потенціал, як один з ключових ресурсів сучасної соціальної роботи, ключовими індикаторами якої є прийняття ситуації та надання сенсу труднощам, формування позитивних перспектив, робота із внутрішніми переживаннями та нарощування ресурсного потенціалу, розвиток резилієнсу та копінг-стратегій, усвідомлений вибір;
7) зосередитися на вирішенні нагальних проблем, зокрема, недостатній увазі громадськості та держави до даного питання; відсутності державного фінансування відповідних закладів; недосконалості механізмів ранньої діагностики РАС; відсутності належного доступу до інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. *Кочубей Т. Д., Бойко О. М. Соціальна робота з різними групами клієнтів: навчальний посібник. Умань : ФОП Жовтий О.В., 2016. 278 с.*
2. *Рабзаль А. Активна роль батьків у терапії розладів спектру ау-*

тизму: зняття стресу, розвиток навичок. Вісбаден : Шпрінгер, 2016. URL : https://www.researchgate.net/publication/315830052_Aktive_Elternrolle_bei_der_Therapie_von_Autismus-Spektrum-Storungen.

3. *Сімейний посібник. Служба підтримки сім'ї. URL : https://www.familienratgeber.de.*
4. *Cholemkery H., Freitag C. Soziales Kompetenztraining für Kinder und Jugendliche mit Autismus-Spektrum-Störungen. Weinheim & Basel : Beltz Verlag, 2014. 223 s.*
5. *Sinzig J. Frühkindlicher Autismus. Berlin & Heidelberg: Springer-Verlag. 2019. URL : https://katalog.ub.uni-heidelberg.de/cgi-bin/titel.cgi?katkey=67097847.*

Малашенко Юлія Анатоліївна *Кандидат економічних наук, доцент кафедри управління та адміністрування Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Іващенко Антон Васильович *Старший викладач кафедри управління та адміністрування Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

Соціальна сфера є однією з ключових складових соціально-економічного розвитку країни. Вона включає в себе освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення та інші важливі послуги, що сприяють розвитку суспільства та покращенню якості життя громадян. Підготовка та перепідготовка фахівців соціальної сфери є важливим аспектом для забезпечення високої якості цих послуг. Однак, незважаючи на важливість цього напрямку, існують проблеми, які потребують вирішення.

Усвідомлення значення підготовки фахівців соціальної сфери неможливе без розгляду соціально-демографічної ситуації в країні. Розглянемо кілька ключових аспектів, які мають безпосередній вплив на потреби в кадрах для соціальної сфери.

1. Зміни в демографічній структурі населення. В Україні, як і в багатьох інших країнах, спостерігається старіння населення. За даними статистики, частка людей старшого віку зростає, що збільшує потребу в соціальних працівниках для догляду за літніми людьми, а також у фахівцях для роботи з інвалідами та іншими вразливими групами.
2. Міграційні процеси. Високий рівень еміграції молоді та робочої сили змушує багато громадян залишати країну у пошуках кращих умов життя. Це створює додаткові труднощі у забезпеченні необхідної кількості кваліфікованих кадрів для роботи в соціальній сфері.

3. Зростання соціальних проблем. Збільшення кількості бідних, бездомних, людей з обмеженими можливостями, а також сімей, що опинилися у складних життєвих ситуаціях, вимагає великої кількості соціальних працівників для вирішення цих проблем.

Підготовка кадрів для соціальної сфери є критично важливим завданням для розвитку соціальних послуг, однак існують кілька серйозних проблем:

1. Невідповідність програми навчання сучасним вимогам. Багато навчальних закладів не враховують змінювані потреби ринку праці, а програми підготовки соціальних працівників часто не відповідають вимогам сучасних соціальних реалій. Внаслідок цього, випускники часто не мають необхідних знань і навичок для ефективної роботи в умовах сучасних викликів.
2. Низька мотивація молоді для роботи в соціальній сфері. Соціальні працівники, як правило, отримують низьку заробітну плату, що не стимулює молодих спеціалістів обирати цю професію. Це, в свою чергу, веде до дефіциту кадрів у соціальній сфері.
3. Нестача прогресивних методів перепідготовки. В умовах швидких змін на ринку праці необхідна постійна перепідготовка фахівців соціальної сфери, однак існує відсутність належних умов для професійного розвитку та підвищення кваліфікації для багатьох працівників.

Щоб ефективно вирішити проблеми підготовки та перепідготовки фахівців соціальної сфери, необхідно враховувати соціально-демографічні зміни та відповідно адаптувати систему освіти та підготовки кадрів.

1. Оновлення освітніх програм. Важливо оновити навчальні плани, орієнтуючи їх на реальні потреби ринку праці. Включення практичних курсів, тренінгів і стажувань дозволить студентам здобувати досвід ще під час навчання.
2. Інтеграція державних і приватних ініціатив. Співпраця між державними установами, організаціями соціального спрямування та освітніми закладами допоможе створити цільові програми підготовки кадрів, які відповідатимуть вимогам сучасного ринку праці.

3. Покращення мотивації. Для залучення молоді до роботи в соціальній сфері необхідно підвищити рівень оплати праці соціальних працівників, запроваджуючи системи премій та соціальних гарантій.
4. Створення центрів перепідготовки. Важливо створювати центри для перепідготовки фахівців, які дозволяють людям, що вже працюють у соціальній сфері, удосконалювати свої навички і отримувати нові знання.

Сучасні соціально-демографічні тенденції, такі як старіння населення, високий рівень еміграції та зростання соціальних проблем, ставлять перед системою підготовки кадрів соціальної сфери нові виклики. Для успішного вирішення цих проблем необхідно модернізувати програми підготовки та перепідготовки фахівців, оновити освітні стандарти та покращити умови праці в соціальній сфері. Лише комплексний підхід до вирішення цих проблем дозволить забезпечити високий рівень надання соціальних послуг і вирішення проблем суспільства.

Список використаних джерел:

1. *Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=3054*
2. *Ініціатива з працевлаштування молоді Nestlé. URL: https://www.nestle.ua/jobs/ youthemploymentinitiative*

Малахов Ярослав Вікторович

Здобувачка фахової передвищої освіти Фахового коледжу при Яготинському інституті ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

Науковий керівник

Михайленко Сергій Миколайович

Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВИМИ ТА ЇХНІМИ СІМ'ЯМИ

Військово-соціальна робота є і новим, і в той же час досить давнім явищем. Як і звичайні громадяни, військовослужбовці також потребують захисту, допомоги і уваги. Через відсутність належних методичних засад, недостатню розвиненість військово-соціальної роботи та відсутність комплексності допомоги, реабілітація військовослужбовців не дає належних результатів, що призводить до неможливості реалізації потенціалу учасника бойових дій в мирному житті.

Соціальна робота відіграє велику роль в реабілітації військових, тому важливо досліджувати та розвивати даний напрямок роботи. Після повномасштабного вторгнення чисельність армії збільшилась в рази в порівнянні з 2014-2021 роками. На сьогоднішній день лише у лавах Збройних сил України налічується приблизно 700 тисяч осіб, а весь сектор безпеки та оборони охоплює до мільйона українців. Всі ці люди потребують допомоги у вирішенні тих чи інших соціальних питань.

Соціальна робота з військовослужбовцями – це важлива складова в побудові сильної армії. Впевненість у своїй захищеності і захищеності своєї родини, дає сил і підтримує бойовий дух. Головним завданням соціальної роботи є – допомога в адаптації до умов життя в соціальному середовищі. Особливістю ж, є орієн-

тованість на розвиток особистості та вирішення її суб'єктивних проблем. У ст. 17 Конституції України проголошується, що держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, та членів їх сімей. Соціальний захист військовослужбовців має бути не тільки задекларованим відповідними законодавчими актами, а також повинен виконуватись у структурі механізмів державного управління та в забезпечені відповідними видатками з державного бюджету з метою реального фінансування певних соціальних гарантій.

Різниця між соціальним захистом військовослужбовців та соціальним захистом інших працездатних громадян полягає в тому, що військовослужбовці, виконуючи конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, обмежені у ряді конституційних прав та свобод. Тому зазначені обставини потребують здійснення особливих заходів відносно зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов до існування.

Військово-соціальна робота у Збройних Силах України передбачає здійснення соціально-правових, інформаційних і організаційних заходів щодо сприяння військовослужбовцям, працівникам Збройних Сил України і членам їх сімей у реалізації встановлених законами України, іншими законодавчими актами прав і пільг, одержанні ними соціальної допомоги та відповідних компенсацій, створенні соціальних умов і гарантій. Здійснюється військово-соціальна робота з: громадянами на етапі припису їх до збройних формувань, військовослужбовцями під час несення служби, військовослужбовцями, що перебувають у запасі чи у відставці та членами їхніх сімей.

Дана робота включає в себе вирішення таких проблем як: соціальне забезпечення, соціальний захист, соціальна адаптація, соціально правова робота, соціально-професійна адаптація, організація та впровадження програм. Її головною метою є створення у військових колективах умов, що сприятимуть забезпеченню

нормальної життєдіяльності, сумлінному і якісному виконанню завдань та посадових обов'язків. Для реалізації цілей та завдань використовуються такі методи як: соціально-економічні, організаційно-розпорядчі та психолого-педагогічні.

Засоби здійснення військово-соціальної роботи досить різноманітні, вони бувають: правові, економічні, політичні, просвітницькі, культурно-дозвіллєві та духовно-моральні. До засобів можуть бути включені такі компоненти: соціальна допомога та підтримка; проведення програм та заходів спрямованих на адаптацію; програми професійної орієнтації; програми підтримки ветеранів; соціально-правовий захист; забезпечення прав і свобод. Здійснюється робота за такими методами: організаційні, педагогічні, соціально-психологічні, соціально-економічні. Використовуються також первинні та вторинні методи соціальної роботи.

Технології соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями розрізняються залежно від характеру і глибини їх соціальних проблем. Основними процедурами технології сучасної соціальної роботи з військовослужбовцями є: соціальна профілактика, соціальна реабілітація та соціальна підтримка. Форми і методи соціальної роботи вибираються з урахуванням напрямів роботи, категорій і потреб. У соціальній роботі з військовослужбовцями частіш за все використовують соціально-психологічний тренінг.

Організація соціальної роботи з військовослужбовцями полягає у визначенні функціонально пов'язаних завдань, суб'єктів, засобів та плануванні заходів для створення необхідних умов щодо задоволення соціальних потреб об'єктів впливу і забезпечення їх нормальної життєдіяльності, сумлінного ставлення до виконання службових обов'язків та виконання покладених на них завдань. Організацію соціальної роботи з військовослужбовцями регламентують: законодавчі акти, укази і розпорядження Президента, постанови Уряду, накази та директиви Міністра Оборони України.

Головними на даний момент у військових є проблеми матеріального характеру, потреби в інформаційній та психологічній підтримці, питання медичної допомоги та юридичній допомозі.

В майбутньому пріоритетність потреб змінюється головною буде потреба в зміцненні здоров'я, далі фінансова підтримка та працевлаштування і отримання психологічної допомоги. Для рідних військових завжди пріоритетною є потреба в психологічній підтримці, а також є потреба в інформаційній та матеріальній підтримці.

Список використаних джерел:

1. *Архипова, С. П., & Бік, О. Я. (2021). Соціальна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО, звільненими в запас. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, (6(344)Ч.1), 64–77. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-6(344)-1-64-77.*
2. *Права, пільги, соціальні гарантії та норми забезпечення, встановлені законодавством України для військовослужбовців Збройних сил України та членів їхніх сімей. [Електронний ресурс] – Режимдоступу:https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/prava-pilgy-socialni-garantiyi-ta-normy-zabezpechennya-vstanovleni-zakonodavstvom.*
3. *Сутність і зміст військово-соціальної роботи. [Електроннийресурс]–Режимдоступу:https://studopedia.com.ua/1_212472_sutnist-i-zmist-viyskovo-sotsialnoiroboti.html.*

Малинка Діана Олександрівна *Здобувачка фахової передвищої освіти Фахового коледжу при Яготинському інституті ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

Науковий керівник
Чорноштан Євгеній Валерійович *Кандидат політичних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У наш час надзвичайно актуалізуються питання соціального захисту працівників підприємств усіх форм власності у зв'язку з загостренням проблем соціально-економічного розвитку українського суспільства, викликаних загальносвітовою фінансовою кризою. Багато підприємств у таких умовах змушені скорочувати чисельність працюючих, заморожувати заробітну плату та згортати соціальні програми. Разом з тим, очевидно, що чим менше вкладаєш у людину – головну продуктивну силу будь-якого суспільства, тим нижча ефективність виробничої та інших видів діяльності.

Наявне протиріччя вимагає свого вирішення, інакше негативні тенденції економічного розвитку поглиблюватимуться. У зв'язку з цим об'єктивно зростає необхідність соціальної підтримки працюючих як з боку держави та суспільства, так і з боку самих підприємств чи інших трудових організацій. Слід враховувати і цілком обмежені можливості сучасної російської держави у створенні сприятливих умов трудової та інших видів діяльності. Найчастіше не мають серйозного соціозахисного потенціалу і самі підприємства. У таких випадках значно зростає роль соціальної роботи як особливого соціального інституту та механізму надання допомоги та підтримки працюючому населенню.

Слід зазначити й та обставина, що раніше накопичений досвід соціального планування та управління соціальною сферою під-

приємства, що включає і заходи соціальної підтримки членів трудового колективу, зараз дуже часто або забутий, або не використовується. За різними даними соціологічного опитування населення більше половини споживачів віддають перевагу соціально-активним компаніям, при цьому більше половини керівників вважають соціальну активність важливим аспектом господарської діяльності компанії. Корпоративна соціальна політика має на увазі під собою як зовнішні впливи на суспільство, так і внутрішні – на персонал. При цьому внутрішній напрямок соціальної політики підприємства займає важливе місце в її діяльності, так як в результаті ефективного ведення даної політики підприємство отримує відданих співробітників, які лояльно ставляться до своєї компанії, а також дружний, згуртований колектив. Зовнішня корпоративна соціальна політика здійснює непрямий вплив на попит до даної організації, а внутрішня – на послуги, що надаються, вироблені товари.

Соціальна політика – поняття, яке включає в себе методологію і теорію, а соціальна відповідальність – практичне поняття, передбачає під собою конкретні дії для підприємств. Міжнародні підприємства усвідомлюють діючу важливість соціальної активності, і намагаються безперервно здійснювати безліч дій для підтримки статусу «соціально відповідальної» компанії. З цією метою створюються спеціальні блоки, структури, які призначені для ведення соціальної діяльності. Все більше компанії публікують свою щорічну соціальну активність на своєму офіційному сайті в ресурсі Інтернет. Західні компанії вже давно усвідомили важливість даного напрямку, і стверджують, що добре продумана, а головне ефективна корпоративна соціальна політика позитивно впливає на створення позитивного ставлення споживачів до компанії, а також створює економічний ефект.

Міжнародна практика показує, що сталий розвиток компанії, що ґрунтується не тільки на економічних, а й соціальних факторах, веде до зниження підприємницьких ризиків, зміцнює конкурентоспроможність, підвищує ефективність персоналу і лояльність споживачів, покращує репутацію компанії, створює позитивний внесок компанії в економічний і соціальний розвиток території своєї присутності. Це означає, що національні пріо-

ритети розвитку суспільства і завдання ефективного ведення бізнесу стратегічно не просто сумісні, але і прямо пов'язані один з одним. У світлі нинішніх реалій, українські компанії знаходяться в процесі усвідомлення необхідності розробки, впровадження та розвитку корпоративної соціальної політики.

Кардинальна перебудова соціально-економічної системи країни, обрані методи реформування, роблять особливо актуальним теоретичне осмислення проблем, пов'язаних з організацією внутрішньофірмових трудових відносин.

Вченими виокремлюється чіткий взаємозв'язок між лояльністю працівника і розміром його заробітної плати, але більшість експертів не згодні з тим, що лояльність просто купується: часом люди переходять на нове місце зі зниженням заробітної плати. Рівень лояльності складається з різних факторів і багато в чому залежить від почуття особистого комфорту працівника в організації. Саме тому соціальні програми, спрямовані на підвищення лояльності, повинні працювати комплексно, що не замикаючись на системі поступового підвищення заробітної плати.

Слід зазначити також, що внутрішньофірмові трудові відносини в основі своїй мають економічну сутність і є механізмом задоволення економічних інтересів суб'єктів трудових відносин.

До функцій корпоративної соціальної політики так само як суспільного інституту можливо віднести: відтворення соціальних взаємин (корпоративна соціальна політика орієнтована, в першу чергу, на розгляд громадських питань як всередині компанії, так і поза, тому ефективна соціальна політика підприємства дає можливість зберігати стабільність основних соціальних систем); об'єднання соціальних систем (здійснення корпоративної соціальної політики в компанії сприяє не тільки зміцненню внутрішньофірмових трудових відносин, а й оптимізації взаємодії фірми і суспільства); регулювання фінансових і громадських взаємин (корпоративна соціальна політика проявляється як система управлінських відносин, які спрямовані на ефективну взаємодію компанії, соціуму і муніципалітету, формування та збереження концепції соціальних гарантій всередині компанії і дозвіл суспільних питань за її межами); регулювання суспільних

відносин (процедура стандартизації корпоративної соціальної політики дає можливість сформулювати принципи громадської діяльності компанії).

Дослідження ключових підходів до визначення поняття корпоративної соціальної політики дає можливість оцінювати її як складну концепцію взаємозалежних компонентів, при цьому її внутрішні та зовнішні фактори впливають на процес її здійснення.

Виділені основні критерії, що визначають ефективність КСП і ефективність внутрішньофірмових трудових відносин на підприємстві. Деякі з них: показник економічної результативності; рівень якості трудового життя; соціальні гарантії працівникам; ефективність кадрового менеджменту; корпоративна культура підприємства; соціальна репутація компанії.

У запропонованій моделі корпоративної соціальної політики, з орієнтацією на підвищення ефективності внутрішньофірмових трудових відносин, обов'язковою умовою є підтримка методики безперервного вдосконалення. Тільки безпосереднє підтримку рівня якості трудового життя, а також поліпшення ефективності корпоративної соціальної політики буде автоматично покращувати внутрішньофірмові трудові відносини, як наслідок, підприємство на ринку, в сучасних реаліях, буде підтримувати свій актуальний статус конкурентоспроможності.

Сформована модель дозволить як встановити максимальну кількість коштів на соціальні інвестиції, так і підтверджувати політику фірми при формуванні її фондів, при цьому демонструвати інтерес співробітників в збільшенні ефективності виробництва і збільшення кінцевих показників діяльності компанії.

Список використаних джерел:

1. *Соціальна робота на підприємстві : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; уклад. Л. А. Моргай. – Умань : Візаві – 2020. – 224 с.*
2. *Біла І.С., Шевченко О.О. Соціальне підприємництво – сучасний тренд економічного розвитку. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2021. № 6(1). С. 28-33. ТЖЬ: https://doi.org/10.18523/2519-4739,2021,6,1,28-33.*

Медвєдєва Світлана

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, освітньої програми «Менеджмент» Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Дніпро).

Науковий керівник

Калініченко Зоя Дмитрівна

Кандидат економічних наук, доцент Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Дніпро).

СИСТЕМА «СОЦІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА» ТА ЇЇ ПЕРЕВАГИ

Система «соціального ринкового господарства» передбачає створення державою умов для функціонування ринку, забезпечення відбору найбільш ефективних форм відтворення, контролю розвитку вільного підприємництва і конкуренції.

Соціальна політика в Україні характеризується непослідовністю та ще низькою орієнтацією на високі стандарти рівня життя населення. При цьому Україна вважається соціальною державою. Українці раніше за всіх ідуть на пенсію й отримують її, навіть якщо все життя не платили податки. Держава утримує не тільки пенсіонерів. Грошова підтримка супроводжує українців у вигляді допомоги при народженні, виплат багатодітним сім'ям, дітям-сиротам, інвалідам, студентам, допомоги з безробіття, оплати житлово-комунальних послуг, оплати житла для переселенців.

Вважаємо за потрібне проаналізувати існуючі класичні моделі соціальної політики та запропонувати використання позитивного досвіду розвинутих країн у сфері соціальної політики для використання в Україні. На сьогодні в Україні розгалужене законодавство, яке визначає цілі, принципи та основні засади соціальної політики, визначає проведення пенсійної реформи та реформи в системі соціального захисту задля покращення життя українців [1].

Підходи до класифікації моделей соціальної політики залежать від обраних критеріїв. Так, в ряді досліджень виділяють дві основні моделі: перша модель, яку часто називають «бісмарков-

ською», встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і успішністю професійної діяльності. Друга модель носить назву «бевериджської» (Beveridge) і виходить з того, що будь-яка людина незалежно від її приналежності до економічно активного населення, має право на мінімальну захищеність по відношенню до захворювань, старості чи іншої причини скорочення своїх матеріальних ресурсів. Прихильниками цієї системи є Великобританія і країни «скандинавського соціалізму», які досягли досить різних результатів у вирішенні, наприклад, проблем бідності.

На цій підставі можна говорити про консервативну політику і політику «соціального ринкового господарства».

Перший варіант обґрунтовують представники класичної макроекономічної теорії. Вони вважають ринковий механізм ідеальним і досконалим, тому державі не слід здійснювати широкомасштабне втручання в розподіл доходів з метою надмірного вирівнювання доходів різних груп населення. Держава має допомагати тільки тим особам, які дійсно потребують соціального захисту.

Система «соціального ринкового господарства» передбачає інший підхід до розподілу доходів. Вона характерна для ФРН, країн Північної Європи, Австрії, Нідерландів, Канади та ін. В соціал-демократичній моделі акцент робиться як на соціальний перерозподіл доходів через фіскальну політику, так і на зайнятість. Ця модель характеризується тим, що на ринку праці представлена велика частина населення, а ступінь зайнятості, в тому числі «штучної», ініційованої державою, досить висока.

Скандинавська модель характеризується ступенем універсальності і інституціоналізації з орієнтацією на державний сектор. У ліберальній моделі серед європейських країн найбільш вираженою вона є у Великобританії, де акцент робиться на організоване і частково субсидоване державою соціальне страхування у поєднанні з приватною благодійністю. У консервативній (корпоративній) моделі, що діє в центральноєвропейських державах, упор робиться на рішення, пов'язані з ринком праці, де роботодавці та наймані працівники укладають угоди, що вступають в силу, наприклад, в разі незайнятості, хвороби або старості.

Сьогодні для того щоб Україна на світовій арені займала гідне місце, а якість життя громадян відповідала європейським стандартам, потрібно, щоб на зміну неефективній та нерентабельній соціальній політиці, прийшла політика, сконцентрована на потребах не тільки конкретної соціальної групи, але й кожної людини. Україні на сьогоднішній день варто чітко визначити модель, згідно з якою буде побудована її соціальна політика. При цьому дана соціальна модель має бути сталою, тобто керівництво країни повинно її розвивати і реалізовувати незалежно від інтересів політичних сил, які перебувають при владі.

Соціальна держава у сучасних умовах передбачає наявність, з одного боку, сильної держави, здатної нести відповідальність за розвиток людських ресурсів, а, з іншого – наявність розвинених інститутів громадянського суспільства, здатних поставити державу під свій контроль. Йдеться про принципи задоволення соціальних потреб і забезпечення соціальних гарантій держави або за рахунок оплати соціальних гарантій самими споживачами безпосередньо або роботодавцями, або в змішаній формі за рахунок комбінування зазначених форм.

Основними характеристиками нової моделі соціальної політики України мають стати: скорочення бідності та зміцнення позицій та ролі середнього класу; зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на засадах інноваційної моделі розвитку і реалізація ефективної державної антикорупційної політики; випереджальне зростання рівня доходів громадян порівняно з інфляцією; скорочення фінансово незабезпечених пільг; збільшення рівня зайнятості населення та запобігання втраті кваліфікованих кадрів; поліпшення соціальної мобільності; поширення волонтерського руху.

Список використаних джерел:

1. *Соціальна політика: що змінилось в Україні й чого чекати далі. Український інтерес. URL : https://uain.press/news/sotsialna-polityka-shho-zminylos-v-ukrayini-jchogo-chekaty-dali-642773*
2. *Щодо удосконалення соціальних стандартів. Аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень : URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/sots_standart-2ffd3.pdf*

Медвідь Федір Михайлович — *Доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, доцент, професор МКА, академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності, докторант (м. Київ).*

Красун Аліна Русланівна — *Здобувачка вищої освіти ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).*

Бурлака Артур Анатолійович — *Здобувач вищої освіти ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

Поняття «соціальна робота» увійшло в соціально-гуманітарну літературу наприкінці XIX ст. і в сучасних умовах це поняття розглядають в у трьох основних значеннях: практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людей, що опинилися в скрутній ситуації; навчальна дисципліна із професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення; галузь наукових знань [1, с.6].

Сьогодні ідеї добра й милосердя як ніколи необхідні українському суспільству, у якому усе більш виразно проявляється нерівність людей. Громадськість усе більше починає усвідомлювати, що економіка сама по собі лише засіб, а не ціль розвитку, що вона вбудована в систему суспільних відносин, духовного життя й саме про цю систему повинна бути виявлена турбота і їй повинна бути приділене увага. Духовно-моральне самозбереження суспільства досягається засобом двох взаємопов'язаних процесів: постійна турбота про збереження й раціоналізацію використання духовної спадщини; пошук можливостей відновлення культури [9, с.202-245; 5, с.44-64].

В умовах жорстокої бюджетної політики й обмеженості фінансових ресурсів зниження соціальної напруженості в суспільстві багато в чому визначається: соціальним захистом знедолених верств

населення; використанням наявних резервів державних і недержавних установ, фондів і організацій; активізацією добродійної діяльності, зокрема, волонтерських організацій [2, с.28-47; 3, с.17-21; 4, с.118-123]. Асоціально-економічні умови життєдіяльності, криза в нашій країні, що охопила всі форми громадського життя, надають особливу актуальність вирішенню цих проблем.

Культура виступає як історично сформована сукупність соціальних норм і цінностей, засобів і форм взаємодії людей із середовищем їхнього існування, які вони виробляють з метою її вдосконалювання й розвитку суспільного прогресу. Складовим елементом загальної культури є культура соціальна. Вона втілює в собі соціальну пам'ять і мудрість попередніх поколінь. Соціальна культура виступає як історичний досвід, пам'ять соціальних спільнот і їхніх поколінь у сфері соціальних відносин, відтворення й розвитку соціальних норм і правил їхньої поведінки, взаємодії й спілкування в тих або інших історичних умовах. Духовність сьогодні, на жаль, втрачає традиційну важливу роль у діяльності населення. Збільшується розрив між суспільними й індивідуальними цінностями, що відбивається в розбіжності між почуттями й вчинками, задумами й справами, бажаним і діючим, офіційним поводженням і неофіційним життям. Все це обумовлює особистісні синдроми незадоволеності, соціальної утоми, агресивності. Наростає тенденція до дегуманізації суспільних відносин. Найбільше яскраво дегуманізація пережитого нами періоду проявляється в занепаді моральності. Розгул вседозволеності, безлюдяність взаємин людей – це тільки деякі з агресивних тенденцій. Нам явно не вистачає моральної цілісності й стійкості [10; 8]. Моральне відродження суспільства вимагає насамперед поліпшення умов і способу життя людей, формування моральної економіки й політики, забезпечення необхідних прав і свобод для особистості.

Ядро духовного світу людини становлять цінності [7, с.188-190; 6, с.178-188]. Серед моральних цінностей, які заслуговують сьогодні особливої уваги, зміцнення й культивування, видне місце займає добродійність. Саме поняття «добродійність» використовується поряд із близькими за значенням термінами «ми-

лосердя», «соціальна допомога», «соціальна підтримка». Однак ці поняття не є аналогами.

Соціальна допомога – це система заходів по наданню допомоги знедоленим людям, сприяння їм у подоланні життєвих труднощів в оплатній і в безоплатній формах. Соціальна допомога буває не тільки матеріальною, але й фізичною, соціально-побутовою, правовою, психологічною, педагогічною й т.д. Соціальна підтримка передбачає сприяння працездатним активним групам населення, що тимчасово опинилися у важкій життєвій ситуації. Особливою формою соціальної допомоги і підтримки виступає добродійність, що полягає в безоплатному наданні матеріальної допомоги й підтримки нужденних. На відміну від поняття «добродійність» у понятті «милосердя» акцент робиться на емоціях та почуттях, бо милосердя виступає як більше готовність до надання допомоги, ніж сама допомога, відгук на страждання інших людей, ніж раціональна оцінка цих страждань.

Отже, соціальна робота як практична професійна діяльність, як навчальна дисципліна і як галузь наукових знань в сучасних умовах потребують подальшого розпрацювання.

Список використаних джерел:

1. *Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): Підручник. – К.: Каравела, 2009. – 386 с.*
2. *Медвідь Ф. М., Твердохліб А. І., Урбанський М. В. Волонтерська діяльність як важлива складова громадянського суспільства в Україні Збірник матеріалів V Міжнародної науково – практичної конференції «Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри» (м. Івано-Франківськ, 25-26 квітня 2024 року). Івано-Франківськ, 2024. ІІ частина. – С.28- 47.*
3. *Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І. Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні // Благодійність і волонтерство як фактор розвитку соціальної роботи в Україні [Електронний ресурс]: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Яготин, 14 березня 2024 р.): Ред. рада: Т.М. Чорноштан, С.М. Михайленко, Є.В. Чорноштан. – Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ» МАУП», 2024. – С. 17-21.*

4. *Медвідь Ф., Чорна М., Урбанський М.Волонтерська діяльність як об'єкт державної політики// Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень: збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с. С.118 – 123.*
5. *Медвідь Ф.М. Гуманітарна безпека України в умовах деокупації: питання теорії та історіографії.// Кримінологічні дослідження : збірник наук. праць / [гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук]; Луган. навч.-наук. інст. імені Е. О. Дідоренка Донецьк. держ. універ. внутр. справ. – Івано-Франківськ-Кропивницький : РВВ ДонДУВС, 2023. – Вип. 13 : Міжнародні злочини російської федерації на території України. – С.44-64.*
6. *Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Гуманітарна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямами життєдіяльності України: навч.пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П.Стрельбицький, С.Г.Гордієнко та ін.: за заг.ред. А.М.Кислого,і М.П.Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – С. 178-188.*
7. *Медвідь Ф.М.,Урбанський М.В., Давидюк П. М. Національні цінності як фундаментальні основи національної безпеки держави // Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. – К.: МАУП, 2008 – Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів» м. Київ, МАУП,19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. – 2020. – С.188-190.*
8. *Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. – Київ : НІСД, 2022. – 532 с.*
9. *Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики.Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 200. 600 с.*
10. *Указ Президента України № 479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості».*

Медвідь Федір Михайлович — *Доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, доцент, професор МКА, академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності, докторант (м. Київ).*

Чорна Марія Федорівна — *Доктор філософії в галузі права.*

Твердохліб Анатолій Іванович — *Магістр права, аспірант кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).*

ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Соціальна робота виступає як галузь наукових знань, академічна дисципліна та професійна діяльність, спрямована на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню [1, с. 300]. Соціальна робота як фахова діяльність є взаємопов'язаною системою цінностей, теорії і практики, її місія полягає в наданні людям можливості якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення дисфункцій [5]. Вона виступає як система теоретичних знань і заснована на них практика й політика, яка має на меті забезпечення соціальної справедливості шляхом формування і підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторам соціального виключення [6, с.5; 4, с.17-21].

Законодавчу базу соціальної роботи в Україні становлять такі міжнародні документи, як Загальна декларація прав людини (ООН, 10 грудня 1948 р.), Міжнародний пакт про цивільні і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і куль-

турні права (Нью-Йорк, 19 грудня 1966 р.). У Загальній декларації прав людини (ст. 22) наголошується, що «кожен як член суспільства має право на соціальне забезпечення, а також на здійснення економічних, соціальних і культурних прав, необхідних для його гідності й вільного розвитку його особистості, за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до організації і ресурсів кожної держави». У Загальній декларації прав людини зазначається, що кожен має право на працю, вільний вибір виду зайнятості, відпочинок і дозвілля, включаючи розумне обмеження робочої години; на життєвий рівень, необхідний для підтримання здоров'я і добробуту свого народу і своєї сім'ї, та інші права і свободи.

У Міжнародному пакті про цивільні і політичні права зазначається, що «держави, які беруть участь у пакті, беруть до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, властивої усім членам людської спільноти, і рівних і невід'ємних прав їх є основою волі, справедливості і загального світу». Особлива увага у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права приділяється гарантії права на працю, соціальне забезпечення, охорону дітей і жінок, захист від бідності і голоду. У ст. 6 зазначається: «Заходи, що повинні бути вжиті державами, що беруть участь у цьому Пакті, з метою повного здійснення цього права (на працю), включають програми технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення неухильного економічного, соціального і культурного розвитку і повної виробничої зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні й економічні свободи людини».

В Україні законодавча база, яка складається із переліку нормативних актів, що регламентують соціальну роботу та захист населення, всього 46 законів і указів Президента України, декрети Кабінету Міністрів України, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження Президента України та Кабінету Міністрів України, накази – всього 88 найменувань.

У Конституції України, прийнятій 28 червня 1996 р., гарантуються основні права і свободи громадян. Ст.21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчуженими та непорушними. Ст.23. Кожна людина має право на вільний розвиток особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Ст.24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. У ст. 46 гарантується право на соціальний захист, що включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом[3].

Для правової основи соціальної роботи дуже важливим є Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-ІП «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються з метою: визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, визначених Конституцією України; визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації; визначення та обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України та місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери. На основі соціальних стандартів

визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальні розміри заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги. Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку[2].

Отже, соціальна робота в Україні має належне нормативно-правове забезпечення для мирного часу, стосовно часу війни і воєнного стану воно вимагає суттєвого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. *Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К.: Академвидав, 2005.*
2. *Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-ІП «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст.409.*
3. *Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року //https://zakon.rada.gov.ua*
4. *Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І. Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні // Благодійність і волонтерство як фактор розвитку соціальної роботи в Україні [Електронний ресурс]: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Яготин, 14 березня 2024 р.): Ред. рада: Т.М. Чорноштан, С.М. Михайленко, Є.В. Чорноштан. – Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ» МАУП», 2024. – С. 17-21.*
5. *Соціальна робота: В 3 ч. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – Ч. 1: Основи соціальної роботи / Н. Б. Бондаренко, І. М. Грига, Н. В. Кабаченко та ін.; За ред. Т. Семигіної та І. Григи. – 2004.*
6. *Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В. І. Полтавця. К.: КМ Академія, 2000.*

Михайленко Сергій Миколайович

Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Будь-яке сучасне суспільство все більше потребує полікомпетентних і продуктивних фахівців, здатних діяти ефективно, бути витривалими у складних ситуаціях. упродовж всього професійного шляху зберігати працездатність та адаптивність. До такого класу професій насамперед належить сфера соціальної роботи, де напруженість, стресогенність та інтенсивність фахової діяльності здатні згубно вплинути на працівників на будь-якому етапі їхньої професіоналізації. Постійне ускладнення соціальних проблем стає справжнім викликом не лише для пересічних громадян, а передусім для фахівців соціальної сфери, яким доводиться працювати на власному психоемоційному ресурсі, підтримуючи людей у складних життєвих обставина, надихаючи і допомагаючи тим, хто втратив життєвий потенціал. Тому проблема емоційної стійкості, зрілості, емоційного інтелекту фахівців із соціальної роботи нині набуває особливого звучання.

Зазвичай науковий пошук шляхів і засобів формування ефективного працівника стосується його когнітивних характеристик, завдань поліпшення ментальних якостей. Довгий час для науки емоційна сфера фахівця була чимось другорядним, несуттєвим. Тим більше, що нерідко її сприймали як слабку ланку в професійності працівника, уразливість та імпульсивність (О. Бодальов, Є. Ільїн, М. Кузнєцов, О. Леонтьєв, А. Лурія та ін.). Цим пояснюється тривала відсутність наукового інтересу до проблеми емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект є вагомою комплексною характеристикою індивіда, зокрема фахівця, покликаною зробити ефективною особистісну та професійну підготовку конкурентоспроможної особистості. Поліпшення рівня емоційного інтелекту особистості допомагає їй свідомо керувати власною поведінкою, у процесі професійної діяльності – своїми фаховими діями, що вимагають цілеспрямоване регулювання психоемоційну активність, відповідно до ситуації реагувати на виклики оточення, налагоджувати продуктивну комунікацію з іншими, ураховувати соціально прийняті норми .правила та цінності.

Оскільки у професійно-педагогічному дискурсі проблема розвитку емоційного інтелекту фахівців із соціальної роботи на сьогодні вивчена недостатньо, саме цьому надалі приділимо свою увагу.

У контексті нашого дослідження у фокусі уваги перебувають майбутні фахівці із соціальної роботи, тому розвиток емоційного інтелекту у ході їхньої професійної підготовки має забезпечуватися попередження професійних деструкцій, викликаних стресогенними чинниками, соціальними ризиками, складним соціальним оточенням, напруженою комунікацією, надмірним навантаженням тощо. тобто спеціальний керований розвиток емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти в межах освітнього процесу потребу максимального раннього втручання, скерування на його фундаменталізацію, закладання основ для свідомого усталеного емоційного саморегулювання, керування своїми психоемоційними станами в умовах стресу [1, с.13].

Услід за В. Зарицькою, визначимо типові закономірності проявлення і вираження емоційного інтелекту особистості, зокрема характерної для певної професійної сфери, а саме:

- позитивне розуміння зв'язку між власною та суспільною діяльністю;
- усвідомлення процесу й модусу особистісно-професійної спрямованості під впливом різних емоційних факторів чинників;
- усвідомлення ролі емоцій та емоційних станів у становленні мислення та фахової діяльності, необхідності їх контролювати;

- кореляція професійної поведінки та ставлення особистості до власної діяльності [1, с.18].

З огляду на це формування й розвиток емоційного інтелекту студентської молоді (спеціальність 231 Соціальна робота) на етапі її професіоналізації спирається на соціально-психологічні особливості юнаків названої вікової категорії, механізми послідовного вдосконалення емоційного інтелекту, а також вимагає пошуку оптимальних способів і засобів.

Психологічні особливості юнаків розглядаємо в аспекті їхньої професійної освіти, зорієнтованої на майбутній фах, надійно готує і наближує до її умов, викликів та ризиків. Іншими словами, психоемоційна готовність здобувачів вищої освіти забезпечує позитивні результати навчання, подальшу спроможність адаптуватися до нової соціальної ситуації, майбутнього професійного середовища, ефективного виконання функціональних обов'язків.

Значною мірою мотиваційна сфера юнаків спрямована на досягнення престижності, перебільшення його ролі, пошук особливого сенсу власного життя, відкриття нового тощо. Така вікова особливість дає змогу стимулювати їх до пошуку власного «Я», саморозвитку, керування своїми потребами, інтересами та запитами, мобілізацію власного потенціалу, протидії викривленням у своєму особистісному та професійному становленні, підсилювати здатність молоді до ранньої професійної адаптації, досягнення високого рівня вмотивованості, емоційної зрілості н шляху до благополуччя. Важливо схарактеризувати та враховувати в освітньому процесі властивих юнакам типів мотивів, серед яких найбільш дійовими для здобувачів вищої освіти є соціальні, навчальні, пізнавальні, професійні, творчі, самоосвітні, позиційні і т.д. Розвиток емоційного інтелекту передбачає опертя на мотиваційний компонент як готовність до набуття нових знань і вмінь, саморозвитку, усвідомлення цінності емоційного інтелекту у професійні діяльності.

Для емоційного розвитку здобувачів як майбутніх фахівців вагомим є загальне позитивне емоційне тло, тобто природні

емоційні реакції, темперамент, стиль поведінки й діяльності. До усталених компонентів варто додати і характеристики, що потребують послідовного формування, розвитку й коригування, зокрема, у процесі фахової підготовки студентів. До таких параметрів варто віднести навчальні мотиви, особистісні та професійні цілі, цінності, «Я-концепцію», патерни емоційного реагування та ін. (Г. Лефрансуа, Й. Лінгарт, Б. Хегенхан та ін.). Увага до мотиваційної сфери юнаків і доцільне її використання в освітньому процесі значною мірою підвищить пізнавальну активність здобувачів, збагатить освітні інтереси та запити. До того ж такий підхід дає можливість зробити професійне навчання більш свідомим, спонукає до ефективного засвоєння пізнавальної інформації, визнання її особистісної та професійної цінності, викликає стійку потребу у психоемоційній саморегуляції, попередження негативного впливу надлишкових чи деструктивних емоційних станів. У такий спосіб маємо змогу виробляти у студентів готовність опановувати власні емоції, особливо у критичних умовах, збалансовувати зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на психоемоційні стани особистості, яку С. Максименко доречно називає переведенням «ситуації впливу» у «ситуацію взаємодії суб'єкта зі світом [2, с. 95]».

Підготовка здобувачів до майбутньої фазової діяльності та відповідних навантажень вимагає вивчення їхньої здатності до протидії виснаженню, спроможності знімати напругу, конструктивно протистояти вигоранню. Із цією метою психологи виділяють такі особистісні характеристики, соціальна чутливість, психологічна проникливість та емоційна стійкість. Типовими прийомами психоемоційної саморегуляції юнаків називають «відключення-перемикання», самонакази, спілкування, самонавіювання, застосування позитивних образів та спогадів, роздуми, пасивний відпочинок, фізичну й рухову активність (за О. Прохоровим). Однак для свідомого керування своєю професійною поведінкою у складних обставинах, подолання негативних емоційних станів майбутнім фахівцям із соціальної роботи знадобляться різнома-

нітні прийоми і засоби, усталені моделі конструктивних дій, які здобувачі мають опанувати як антистресові копінг-стратегії, навички антиманіпулятивної, асертивної поведінки стресостійкої особистості. Тобто оволодіти ними майбутні фахівці із соціальної роботи мають змогу у спеціально організованому дослідному навчанні [3, с.153].

Серед важливих професійних якостей соціального працівника поряд з емоційним інтелектом варто назвати комунікабельність, емпатійність, тактовність, емоційна зрілість, організованість, рефлексивність, здатність до саморозвитку, гнучкість, відповідальність, гуманізм тощо.

Отже, емоційний інтелект здобувачів (майбутніх фахівців із соціальної роботи) розглядаємо як особливу форму організації індивідуального емоційного досвіду юнаків, реалізовану у процесі соціальної через сукупність можливостей встановлювати і трактувати свої і чужі емоції, керувати ними.

Список використаних джерел:

1. *Зарицька В. В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності. Вісник Одеського національного університету. № 16. 2010. С.13-24.*
2. *Максименко С.Д. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. Психологія і суспільство. (2004). № 4. С.95-109.*
3. *Павельчук С. Емоційний інтелект як феномен сучасної наукової та популярної психології. Проблеми гуманітарних наук. Психологія. 2014. Вип. 33. С. 153-163.*

Никоненко Денис Ігоревич *Здобувач спеціальності 231 «Соціальна робота», Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Луканська Галина Анатоліївна *Старший викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки, Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ, МАСШТАБИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Поняття та суспільне ставлення до торгівлі людьми формувалося століттями під впливом історичних реалій, тенденцій розвитку суспільства, його моральних законів та принципів. Поняття торгівлі людьми сьогодні трактується у світі по-різному, зокрема, як работоргівля, боргова кабала, сімейне рабство, використання у проституції чи порнобізнесі, продаж з метою незаконного усиновлення дитини, продаж ембріона чи плоду, продаж людини з метою вилучення її органів тощо [2]. Однак, спільним концептом усіх вищезазначених понять є продаж, тобто платна чи інша корисна форма передачі однієї людини іншій.

Поширеними оцінками потенційних обсягів торгівлі людьми є оцінка Державного департаменту США, згідно з якою від 600 000 до 800 000 людей щороку продаються через міжнародні кордони, та оцінка Міжнародної організації праці (МОП), згідно з якою в будь-який момент жертвами внутрішньої або міжнародної торгівлі людьми стають близько 2,45 мільйона осіб [5]. За результатами дослідження, приблизно 80% усіх жертв складають жінки, 50% – неповнолітні, що пояснюється тим, що саме жінки в багатьох країнах найбільше потерпають від бідності і розглядають міграцію як можливість покращення свого становища, потрапляючи при цьому у ще більшу залежність [4]. Дану думку підтвер-

джують і результати проведених МОП досліджень, які доводять, що існує тісний зв'язок між економічним становищем жертв, економічною ситуацією в країні їх походження та рівнем освіти [5]. При цьому, як правило, торговці обирають собі в якості жертв людей, якими легше управляти – дітей та жінок.

Загалом, причини торгівлі людьми розмежовують на зовнішні (недієва система протидії торгівлі людьми, недосконаліть механізмів реалізації законів, наявність потенційних жертв тощо) та внутрішні (економічні, соціальні, психологічні, інформаційні та правові) [3].

Визначаючи детермінанти торгівлі людьми і, зокрема, жінками, багато дослідників вживають термін «уразливість», що в даному випадку розуміється як причини та обставини, які можуть сприяти ризику особи стати жертвою даної злочинної діяльності [2]. Головною соціально-економічною причиною уразливості жінок вважають бідність. При цьому слід зазначити, що не завжди лише матеріальні проблеми чи зумовлюючі їх проживання в певному регіоні спонукає жінок ставати жертвами торгівлі людьми. Частіше за все, даний ризик зумовлюється іншими особливими обставинами (соціальними, політичними, культурними чи економічними), посиленими відсутністю захисту чи альтернатив, та свідчать про суспільну нерівність в плані захисту та можливостей [3]. Основними факторами, що підвищують ризик стати жертвою торгівлі жінок є: 1) правові, культурні та соціальні фактори; 2) вік, сімейний стан та дохід; 3) етнічний аспект; 4) релігійний аспект; 5) збройні конфлікти та екологічні проблеми [4].

Торгівля жінками – це глобальне явище, яке відбувається в усіх регіонах світу, причому одні регіони є основними регіонами походження, а інші – основними регіонами призначення. Торгівлю людьми поділяють на внутрішню, внутрішньорегіональну та трансрегіональну [3].

Як вже зазначалося раніше, на ймовірність того, що жінка може стати жертвою торгівлі людьми впливають певні економічні та соціальні фактори, зокрема, у сучасному суспільстві це зростання рівня вартості життя, екологічні проблеми, світова пандемія COVID-19, гендерна нерівність, військові конфлікти тощо. За даними ООН, Україна входить до переліку країн з висо-

ким або дуже високим рівнем торгівлі людьми. Ще з початку 90-х років вона є країною походження, транзитною країною та країною призначення для торгівлі людьми. Жертвами цих злочинів стають переважно жінки та діти, що використовують для примусової праці, сексуальної експлуатації, жебрацтва тощо [2].

З-поміж нових тенденцій в торгівлі людьми варто відмітити зміну методів та підходів злочинних угрупувань, способів вербування, груп ризику тощо. Зокрема, змінюється вік жінок, що експлуатуються у секс індустрії, частішими стають випадки використання примусової роботи жінок в домашньому господарстві, нелегальних виробництвах тощо, розширюється зона пошуку товару (фокус на сільській місцевості), а способи вербування є більш завуальованим та законспірованим. Загалом, форми торгівлі людьми та шляхи вивезення змінюються, а масштаби проблеми, відповідно, зростають [1].

Таким чином, проблема торгівлі людьми різною мірою є актуальною для всіх країн світу, незважаючи на рівень розвитку, бідності, досконаліть чи недосконаліть законодавства і, відповідно, вимагає об'єднання зусиль як міжнародної спільноти загалом, так і громадськості кожної окремої країни зокрема.

Список використаних джерел:

1. *Кокбейн Е., Сайдботтом Е. Війна в Україні та пов'язані з нею ризики експлуатації і торгівлі людьми. Висновки засідання круглого столу зі збору доказів. UCL. 2022. 54 с.*
2. *Протидія торгівлі людьми: навчально-методичний посібник / за ред. Т. Семигіної. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 166 с.*
3. *Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми: автореферат дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 «Міжнародне право». К. : Б. в., 2005. 18 с.*
4. *Combating Trafficking in Human Beings. URL: https://www.bmeia.gv.at/en/european-foreign-policy/human-rights/combating-trafficking-in-human-beings/*
5. *ILO. International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org.*

Одинець Сергій Віталійович

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

Науковий керівник

Михайленко Сергій Миколайович

Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

ВОЛОНТЕРСЬКА РОБОТА ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Діяльність волонтерів є основним чинником для заснування й ефективного розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в себе найкращі та найсвітліші бажання людства – бажання свободи та миру, захищеності та справедливості для усіх людей. І тому наша держава повинна сприяти всебічному розвитку як і волонтерських організацій, так і руху в цілому. Для нашої країни волонтерська діяльність є надзвичайно актуальною та важливою. Ще з давніх часів у українського народу існувала традиція – об'єднуватись з метою досягнення спільної мети, за історію незалежності можна виокремити три найбільші підйоми й активізації волонтерського руху в Україні.

Вперше такий підйом відбувся в 2014 році, коли українці виступили на захист своєї батьківщини та розпочали допомагати будувати нову українську армію. Вдруге це сталося в 2020 році, коли наш народ об'єднався з метою допомогти медикам та співвітчизникам боротись з епідемією Covid-19, тоді волонтери масово закупали апарати ШВЛ та усе необхідне щоб рятувати життя людей, і зараз, у 2022 році, вже втретє активні громадяни України прийшли на допомогу своїй державі. Вони об'єдналися, щоб у єдиному пориві зупинити повномасштабне вторгнення росії, тоді

сотні тисяч людей як колись у 2014 розпочали приєднуватись до плетіння маскувальних сіток та виготовленні амуніції, розпочали створюватись великі фонди котрі закуповували усе необхідне для того щоб допомогти захисникам. Саме в умовах війни українське громадянське суспільство, волонтерські та благодійні організації продемонстрували здатність до консолідації та мобілізації, взяли на себе вирішення найбільш гострих проблем.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України волонтерський рух та неприбуткові організації прийняли на себе чимало викликів. Нагальним постало питання створення додаткових гарантій та можливостей для волонтерів в умовах війни. Тож парламент об'єднався навколо вирішення актуальних потреб волонтерської діяльності в Україні. Прийняття зазначеного акту дозволило створити умови для розвитку волонтерського руху в Україні, а разом зі змінами до Податкового кодексу України – уникнути надмірного податкового навантаження на волонтерів та організації, які з ними співпрацюють [2, 3].

Наступним важливим фактором розвитку волонтерського руху є дослідження напрямків діяльності волонтерських організацій. Умови повномасштабної війни вкотре продемонстрували неймовірну силу та масштаби волонтерського руху в Україні. Волонтери у співпраці з неприбутковими організаціями реалізують напрями з надання волонтерської допомоги Збройним Силам України та постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії росії проти України, збирають кошти й закуповують товари для потреб фронту та цивільних, координують роботу центрів допомоги для внутрішньо переміщених осіб, здійснюють підготовку потенційних місць розміщення людей, надають психологічну допомогу для дітей та підлітків, здають кров на донорство, організовують допомогу людям похилого віку, здійснюють авто-волонтерство.

Саме ці напрями волонтерської діяльності є найпотужнішими в умовах війни. Україна безумовно переможе у війні проти російського агресора єдністю свого народу, взаємною підтримкою

кожного українця в запеклій боротьбі за мирне та спокійне життя на рідній Землі. З 24 лютого волонтерський рух в Україні не просто посилився, а набув величезних масштабів.

Регіони, в яких не ведуться активні бойові дії, невпинно працюють, забезпечуючи допомогу в різних напрямках:

- підтримка переселенців;
- підтримка госпіталів;
- підтримка ЗСУ, нацгвардії;
- захист тварин;
- підтримка людей, які потребують допомоги через різні обставини (втрата роботи, наприклад);
- психологічна підтримка;
- юридична підтримка;
- культурний розвиток та соціалізація.

Над цим працює велика кількість людей. Діють волонтерські організації, втім багато хто робить добрі справи самостійно. Але іноді важливо розуміти, хто має право займатися волонтерством, особливо це стосується допомоги ЗСУ, збору коштів. Адже наслідки іноді можуть бути доволі несподіваними:

- штрафи;
- податок на доходи;
- кримінальна відповідальність.

Щоб не потрапити до неприємних ситуацій та не відчути на собі вищезгадані наслідки варто зрозуміти хто ж може займатися волонтерством. Згідно з законодавством України, волонтером може стати будь-яка особа, яка має повних чотирнадцять років. Проте, отримати статус волонтера вона може тільки з офіційного дозволу батьків чи опікунів. З досягненням повноліття ніяких дозволів не потрібно. При цьому необов'язково бути громадянином України, волонтерський рух формується за участі як громадян нашої держави, так і громадян інших країн.

Отож, благодійністю офіційно можуть займатися особи, які досягли 14 років і мають бажання це робити. Іншим важливим питанням є чи потрібно оформлювати статус волонтерської ор-

ганізації. Звісно, можна вільно допомагати і без юридичного статусу. Проте, волонтерські організації мають більше можливостей. Наприклад, займатися закупівлею тактичної медицини, бронежилетів, балістичних шоломів та інших речей, які призначені виключно для військових, можуть тільки юридичні особи. В інших випадках можуть виникнути неприємності з законом. Більше того, волонтерські організації, які планують займатися такою закупівлею, зобов'язані вказати це в статуті при реєстрації благодійного фонду або громадської організації. Крім того, будь-який збір коштів може викликати запитання, якщо ви ніде не зареєстровані як волонтер.

Для того щоб отримати статус волонтера офіційно є декілька можливих варіантів:

- звернутися в будь-який діючий благодійний фонд із запитом – вас приймуть на баланс організації і видадуть посвідчення;
- зареєструвати благодійну організацію;
- зареєструвати громадську організацію.

В благодійну організацію вас можуть прийняти з письмовим договором або без нього. Законодавством дозволяється обидва варіанти. Ви не несете відповідальності за дії фонду, проте маєте право займатися волонтерством, використовувати рахунки фонду для збору коштів – за погодженням цього моменту з засновниками, звісно. Реєстрація благодійної організації вимагає трішки більше часу. Проте з переваг:

- ви зможете відкрити свій рахунок;
- зможете надавати офіційні документи, які підтверджують ваші наміри щодо будь-якого збору коштів;
- можете організовувати благодійні заходи.

До початку великої війни одночасно з реєстрацією БО вказувався її статус неприбутковості. Зараз для цього потрібно писати окрему заяву до податкової інспекції.

Таким чином, проаналізувавши весь вищевикладений матеріал, ми розуміємо, що на сьогодні волонтерський рух в умовах російської агресії надзвичайно сильно виріс та розвинувся у по-

рівнянні з тим що було раніше, держава розпочала стимулювати волонтерську діяльність шляхом створення нових законів котрі мають на меті підтримати волонтерський рух, значно сильніше розширився спектр сфер діяльності волонтерів та масштаб їхньої допомоги, сприйняття та підтримка суспільством волонтерства значно зросла як і кількість волонтерів та їх організацій. На сьогодні усі українці приєднуються до волонтерського руху та роблять усе можливе щоб бути корисними для фронту, адже тільки спільна робота приведе нас до перемоги над країною терористом.

Список використаних джерел:

1. *Говоруха Н. О. Волонтерство як платформа соціальних перетворень. Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка. 2019. № 3–4(66–67). URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view ByFileId/925989.pdf*
2. *Малик О.В. Волонтерський рух – як діяти в межах закону. URL: https://www.malyk.com.ua/news/ publication/volonterstvo-v-ukraini*
3. *Мацкевич Л.П., Штих П.М. Волонтерство. Реферативний огляд (2004–2022 рр.). URL: http:// www.nbuv.gov.ua/node/5963*

Олексієнко Лариса Анатоліївна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

МЕНТОРСЬКА ПІДТРИМКА ЯК АКТУАЛЬНА СТРАТЕГІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У сучасному суспільстві менторська підтримка стає важливим інструментом надання соціальних послуг, оскільки вона забезпечує індивідуальний підхід до кожного клієнта. В Україні, у контексті соціальних реформ і змін, менторство може сприяти підвищенню якості життя вразливих груп населення, таких як молодь, бездомні, особи з інвалідністю та інші.

Менторська підтримка визначається як процес, у якому досвідчені фахівці (ментора) надають консультації, знання та емоційну підтримку менш досвідченим особам. У соціальному контексті це може охоплювати такі аспекти, як:

- навчання та освіта, де ментори можуть допомогти у розвитку навичок, необхідних для отримання освіти або працевлаштування;
- емоційна підтримка, а саме надання психологічної підтримки, що підвищує витривалість особи;
- соціалізація, яка полягає у встановленні за допомогою ментора соціальних зв'язків, що є особливо важливим для вразливих груп [1, с. 286].

В Україні менторська підтримка набуває великої актуальності в умовах соціально-економічних труднощів, які переживає країна. Вона може бути ефективною стратегією забезпечення соціальних послуг для різних соціальних груп. Так, наприклад, програми менторства для молоді, особливо у великих містах, можуть допомогти у адаптації до дорослого життя. Люди, які опинилися

в складних життєвих обставинах, також можуть отримати підтримку у вигляді менторства, що дозволить їм знайти нові можливості. Менторські програми можуть бути спрямовані на допомогу людям з інвалідністю, безхатнім або людям, які виходять з місць позбавлення волі тощо. Наставництво дає змогу краще розуміти потреби клієнта та адаптувати стратегії підтримки до їхніх особливостей.

Впровадження менторської підтримки в Україні сприяє також покращенню якості надання соціальних послуг, оскільки ментори допомагають підвищити професійний рівень самих соціальних працівників, що позитивно впливає на якість допомоги клієнтам [2].

Отже, менторська підтримка є перспективною стратегією надання соціальних послуг в Україні, яка може значно покращити якість життя вразливих груп населення. Інтеграція менторства у соціальну сферу сприятиме не лише професійному розвитку працівників, а й поліпшенню якості життя клієнтів соціальних послуг.

Список використаних джерел:

1. *Сидорук І.І. Роль менторства у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2019. Вип.2 (18). С.283-289.*
2. *Гаврилюк, О.В. Соціальні послуги в умовах децентралізації: виклики та можливості. Журнал соціальних досліджень. 2023. Вип. 18. С. 112-127. URL: http://www.journal-socialresearch.kiev.ua/2023/18/6 (дата звернення 16.11.24).*

Палаженко Людмила Віталіївна

Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

ЕТНОПСИХОЛОГІЯ І СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Етнопсихологія досліджує взаємозв'язок між культурою, етнічною ідентичністю та особливостями поведінки людини. Її знання важливі для соціальної роботи, оскільки клієнти можуть належати до різних етнічних груп, які мають власні традиції, цінності та норми. Це сприяє формуванню більш чутливого підходу до вирішення соціальних проблем [1].

У соціальній роботі культурні відмінності впливають на сприйняття допомоги, особливості комунікації та поведінки клієнтів. Соціальні працівники повинні враховувати етнічні традиції, щоб уникнути конфліктів та налагодити довірливі відносини з клієнтами. Соціальний працівник, використовуючи знання етнопсихології, допомагає клієнтам адаптуватися до соціальних змін, зберігаючи їхню культурну ідентичність. Це особливо важливо для переселенців [2].

Також соціальні працівники повинні володіти етнопсихологічною компетентністю, яка включає:

- знання про специфіку різних етнічних груп;
- уміння адаптувати соціальні послуги до потреб етнічних спільнот;
- розвиток толерантності та міжкультурного розуміння.

Знання етнопсихології сприяє боротьбі з етнічними стереотипами та дискримінацією. Соціальна робота стає інструментом просування рівності та соціальної справедливості, використовуючи підходи, засновані на повазі до культурного розмаїття [2].

Соціальні працівники можуть використовувати етнопсихологічні методи в оцінці потреб клієнтів, консультуванні, організації

громадських заходів та формуванні програм підтримки, адаптованих до етнічних особливостей.

Таким чином, етнопсихологія є важливим інструментом у соціальній роботі, який дозволяє краще зрозуміти потреби клієнтів з різних етнічних груп, побудувати довірливі відносини та ефективніше вирішувати соціальні проблеми. Її інтеграція у практику соціальної роботи сприяє підвищенню професіоналізму працівників і створенню більш інклюзивного суспільства.

Список використаних джерел:

1. *Цяо Цжи (2016). Сутність етнокультурної компетентності: теоретичний аспект. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 20(2), 297-306.*
2. *Логвиненко, В. М., & Грицанюк, В. В. (2019). Етнокультурна компетентність майбутніх фахівців соціальної роботи в контексті сучасних вимог до освітнього процесу. Інноваційна педагогіка, 19(3), 106-109.*

Палаженко Людмила Віталіївна — *Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Талат Ілона Олександрівна — *Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

В сучасних умовах надання соціальних послуг набирає все більшої актуальності, тому підвищення їх якості є важливим завданням. Безумовно це сприятиме досягненню кращих результатів та задоволенню потреб клієнтів. Визначимо декілька підходів, які можуть допомогти в цьому напрямі.

По-перше, це професійний розвиток. Співробітники соціальних служб повинні мати доступ до неперервного професійного розвитку. Це можуть бути навчання, семінари, майстер-класи та інші форми навчання, які допомагають розширити їхні знання, навички та компетенції.

Професійний розвиток є важливим елементом успішної роботи соціальних служб і волонтерів. Це процес постійного навчання та здобуття нових знань, навичок і компетенцій. Професійний розвиток сприяє підвищенню якості послуг, покращенню робочих процесів та ефективності роботи [1].

Не менш важливим є ефективна комунікація, яка виступає ключовим елементом соціальної роботи. Забезпечення відкритої, чіткої та емпатичної комунікації з клієнтами допомагає зрозуміти їхні потреби та надати належну підтримку. Розвиток навичок комунікації серед працівників соціальних служб може бути корисним.

Також для підвищення якості послуг необхідно регулярно оцінювати потреби клієнтів і забезпечувати відповідність наданої допомоги цим потребам. Це можна зробити через зворотний

зв'язок від клієнтів, опитування, фокус-групи та інші форми збору інформації.

Оцінка потреб клієнтів є важливим етапом в соціальній роботі. Це включає збір інформації про клієнтів, їхні потреби, проблеми та очікування. Оцінка потреб може відбуватися через інтерв'ю, спостереження та аналіз доступних даних. Вона допомагає соціальним працівникам зрозуміти, які ресурси та підтримку необхідно надати клієнтам для поліпшення їхнього становища. Оцінка потреб також допомагає встановити пріоритети та розробити індивідуальні плани дій для кожного клієнта.

Необхідно також зазначити, що використання доказової практики є важливим елементом підвищення якості послуг у соціальній роботі. Це означає використання наукових досліджень та доказів для прийняття рішень та визначення ефективних підходів до роботи з клієнтами [2].

Застосування доказової практики передбачає оцінку ефективності різних підходів та інтервенцій, що використовуються в соціальній роботі. Це може включати огляд наукових досліджень, систематичні огляди літератури та аналіз емпіричних даних. Інформація, отримана з доказової практики, допомагає соціальним працівникам приймати обґрунтовані рішення та розробляти програми та інтервенції, що мають підґрунтя в наукових доказах.

І, нарешті здійснення постійного вдосконалення, яке передбачає створення системи зворотного зв'язку. Це дозволить працівникам соціальних служб виявляти можливості для покращення та вносити зміни в свою роботу.

Таким чином, вищезазначені напрями сприятимуть підвищенню якості послуг у соціальній роботі та забезпечать більш ефективну підтримку та задоволення потреб клієнтів.

Список використаних джерел:

1. *Проценко О. Сучасне волонтерство: індивідуальні та інституціоналізовані практики. URL: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/27519/1/tns_19-27.pdf*
2. *Міжнародний волонтерський рух. URL: https://studfiles.net/preview/5196862/page:3/*

Петручик Ігор Павловична — *Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

Науковий керівник
Чорноштан Євгеній Валерійович — *Кандидат політичних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

ІНОВАЦІЙННІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ

Сучасна наука визначає підлітковий вік залежно від країни (регіону проживання) та культурно-національних особливостей, а також статі (від 12 до 17 років).

Згідно з термінологією Фонду Організації Об'єднаних Націй в області населення (ЮНФПА), підлітки – особи віком 10-19 років (ранній підлітковий вік – 10-14 років; пізній підлітковий вік – 15-19 років). За даними ООН, на 2011 рік у світі налічувалося понад мільярд підлітків.

Поширене зараз слово тинейджер походить від англ. teen – складової частини в назвах чисел від 13 до 19, та англ. age –вік, тобто тінейджер – буквально, обличчя в віці 13-19 років.

Підлітковий вік або його ще називають юність – це етап в індивідуальному розвитку, що перебуває між дитинством та ранньою юністю. Він охоплює період від 10-11 до 13-14 років. Основна особливість підліткового періоду – різкі, якісні зміни, що зачіпають усі сторони розвитку.

У різних підлітків ці зміни відбуваються у різний час: деякі підлітки розвиваються швидше, деякі в чомусь відстають від інших, а в чомусь випереджають їх і т.д.п. Наприклад, дівчатка багато в чому розвиваються швидше, ніж хлопчики. Крім того, та психічний розвиток кожного відбувається нерівномірно: одні сторони психіки розвиваються швидше, інші повільніші.

Підлітковий вік, серед періодів життя людини, є одним із найважчих та найкритичніших періодів становлення людини як біологічного виду і як особистості. Цей вік нестабільний, ранимий, важкий, і виявляється, що він більше ніж інші періоди життя залежить від реальностей середовища. Цей вік характеризується численними соматичними, психічними та соціальними змінами.

Специфічним для підліткового віку є прагнення якнайшвидше завоювати статус дорослої людини, досягти самостійності та незалежності. Ця установка може реалізуватись як позитивним так і негативним чином. Підлітків приваблюють такі найпростіше засвоювані атрибути дорослості, як паління, вживання спиртних напоїв, нецензурна мова, бродяжництво, вживання наркотичних засобів. Швидко і легко підлітки вивчають «заборонені» прийоми психологічного захисту і нападок, які зустрічаються у дорослої людини: витіснення неприємних уявлень про наслідки своїх дій, хитрість, обман, відкритий негатив, демонстрація фізичної сили, агресивність, грубість, погрози, шантаж.

Відчуваючи себе дорослим і оцінюючи свої відносини з навколишнім світом, підліток не завжди може змиритися зі своїм залежним становищем тому психологічно зрозуміла у цьому плані негативна реакція на заборони й обмеження.

Головний зміст підліткового віку складає його перехід від дитинства до дорослості. Цей перехід підрозділяється на два етапи: підлітковий вік і юність, до досягнення повноліття (15-18 років).

Вікові завдання для підліткового віку:

- природно-культурні (завершення фізичного та статевого розвитку, гармонізація систем організму);
- соціально-культурні (оволодіння програмою навчального закладу, визначення ціннісних орієнтацій у професійній та позапрофесійній сферах, вибір подальшого життєвого шляху, подолання ставлення до людини як до засобу й формування ставлення до неї як до мети, оволодіння ефективною взаємодією з оточуючими особами своєї та іншої статі, іншого віку, самореалізація через самоствердження в сутнісному та зовнішньому планах);

- соціально-психологічні (гармонізація «образу Я», розвиток рефлексії, подолання маргінальності між підлітковим і дорослим станом, гармонізація прагнень «бути як усі» і «бути не як усі»).

Зважаючи на поширення в сучасному суспільстві багатьох з вищеназваних проблем, у наш час з'явилися такі поняття по відношенню до сучасних підлітків, як «діти групи ризику» та «важкі підлітки». До цих категорій відносять дітей з відхиленнями в моральному розвитку, акцентуаціями характеру, з порушеннями, відхиленнями в поведінці.

Ще з раннього дитинства можуть проявлятися негативні риси (жорстокість, агресивність, егоцентризм). З віком ознаки цих негативних рис змінюються, але стійкість зберігається. У підлітків з'являються специфічні поведінкові реакції, що складають специфічний підлітковий комплекс:

- реакція емансипації (крайній ступінь – бродяжництво);
- реакція групування з однолітками (формування власної субкультури);
- реакція захоплення (хобі).

Реакція емансипації. Ця реакція є типом поведінки, за допомогою якої підліток прагне вивільнятися з-під опіки дорослих, їх контролю, заступництва. Потреба вивільнятися пов'язана з боротьбою за самостійність, за ствердження себе як особи. Реакція може виявлятися у відмові від виконання загальноприйнятих норм, правил поведінки, знеціненні етичних і духовних ідеалів старшого покоління.

Реакція групування з однолітками. Підліткам властиве інстинктивне тяжіння до об'єднання, до групування з однолітками, де виробляються і випробовуються навики соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні, уміння завойовувати авторитет і зайняти бажаний статус. У групі однолітків ефективніше відпрацьовується самооцінка підлітка. Він дорожить думкою однолітків, віддаючи перевагу їх суспільству, а не суспільству дорослих, критику яких він відкидає.

Реакція захоплення. Для підліткового віку захоплення (хобі) складає дуже характерну особливість. Захоплення необхідні для

становлення особи підлітка, оскільки завдяки захопленням формуються схильності, інтереси, індивідуальні здібності підлітків.

Особливе місце в підліткових проблемах посідають явища дезадаптації та девіацій.

У дослідницькій літературі перераховується декілька чинників, що впливають на процес дезадаптації підлітків: спадковість (психофізична, соціальна, соціокультурна), психолого-педагогічний чинник (дефекти шкільного і сімейного виховання), соціальний чинник (соціальні і соціально-економічні умови функціонування суспільства), соціальна діяльність самого індивіда, тобто активно-виборче відношення до норм і цінностей свого оточення, його дії, а також особисті ціннісні орієнтації і здатність до саморегулювання свого оточення.

Девіації в підлітковому та юнацькому віці виникають і як відповідь на неспроможність особистості реалізувати свої особистісні тенденції до самоактуалізації. Тому профілактика та подолання девіацій можливі шляхом навчання людини способів самореалізації сприятиме психологічному благополуччю молодої людини. Соціалізація полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду у вигляді норм, видів діяльності, форм спілкування та переведення цього досвіду у внутрішні, власні регулятори активності. До цих регуляторів належать мотиви, звички, настанови, стереотипи. Метою соціалізації є забезпечення включення особистості у соціальне середовище, створення умов для реалізації її психологічного потенціалу, спонукання до саморозвитку. У процесі соціалізації неповнолітній проходить через життєві кризи, накопичення протиріч. Наслідком цього є виникнення несприятливих психологічних новоутворень, що оформлюються у риси, властивості особистості. Це жорстокість, цинізм, брутальність, нігілізм, зухвалість. Підлітки, які мають ці властивості називаються «важкими».

«Важкі підлітки» (які не вміють вирішувати свої проблеми соціально прийнятним чином) поділяються на дві групи:

- фрустровані підлітки – їм властиві стійкість форми саморуйнівної поведінки небезпечної для їх здоров'я (алкоголізм, нар-

котики), духовного розвитку, факту існування (сексуальні стосунки, домашні крадіжки), схильність до суїциду, відсутність смислу життя тощо;

- підлітки-деліквенти, постійно балансуючі межі дозволеного і протиправного.

Отже, однією з особливостей підліткового періоду є завершення формування характеру з загостренням деяких рис і подальших їх згладжуванням. Саме в підлітковому віці найчастіше проявляються акцентуації характеру, які становлять крайні варіанти нормального характеру. У звичайних умовах наявність тієї чи іншої акцентуації не завжди помітно іншим, але проявляється у відхиленнях поведінки і не перешкоджає сприятливої соціальної адаптації. Однак під впливом стресів, психотравмуючих ситуацій, життєвих труднощів, якими досить багатий підлітковий вік, особи з акцентуаціями характеру можуть стати девіантними.

Список використаних джерел:

1. *Казміренко Л. І., Кудерміна О. І. Психологічна профілактика девіантної поведінки підлітків : навчально-методичний комплекс. Київ, 2013. 171 с.*
2. *Пєша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компринт, 2023. 449 с.*

Рибін Євгеній Андрійович — *Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

Науковий керівник
Гордієнко Михайло Григорович — *Кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

На сьогоднішній день немає загальноприйнятого визначення соціальної політики, підходи окремих авторів до розкриття її сутності відрізняються. Надається визначення соціальної політики у вузькому та широкому розумінні.

Соціальна політика у вузькому розумінні – це система заходів, спрямованих на забезпечення добробуту громадян, вирішення завдань так званої «великої п'ятірки»: соціального забезпечення, житлових програм, охорони здоров'я, освіти та служб соціальної допомоги і ресоціалізації.

Соціальна політика у широкому розумінні – це регулювання соціальної сфери, соціальних відносин з метою налагодження оптимального функціонування суспільної системи в цілому, створення умов задоволення соціальних інтересів людей, їх всебічного розвитку. Обґрунтованість завдань, цілей, проектів і програм, що стосуються сфери соціального життя суспільства, підкріплені фінансуванням з державного бюджету є передумовою сильної державної соціальної політики. Вчений Мних М.В. наводить наступне визначення: «соціальна політика – підсистема політики держави, спрямована на регулювання соціальних відносин, соціальний розвиток та забезпечення соціальної перспективи» [5].

Моторнюк У.І. теж вважає доцільним розглядати соціальну політику як ключового чинника соціальної держави у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні соціальна політика – це цілеспрямована діяльність суб'єктів з метою забезпечення соціального захисту і створення умов для формування безпечного соціального середовища людини. Іншими словами – це діяльність суб'єктів соціально-політичного життя, спрямована на формування соціальної безпеки людини й суспільства. У широкому розумінні соціальна політика – це система цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що сформувалися у суспільстві на певному етапі його розвитку і здійснюється на основі певних принципів і засад з метою забезпечення оптимального функціонування й розвитку соціальних відносин [6].

Разом з тим автор вважає розділення визначень на вузьке і широке розуміння соціальної політики умовним. Існує цілісна соціальна політика, що охоплює і вузький і широкий її зміст.

Як видно із наведених визначень, у розумінні вчених соціальна політика виступає як складова політики держави, система заходів, спрямованих на забезпечення добробуту громадян. Соціальна політика є методом державного регулювання ринкової економіки шляхом розподілу і перерозподілу суспільних благ.

В умовах ринкових відносин держава змушена здійснювати перерозподіл прибутків від економічної діяльності з метою захисту вразливих верств населення, усунення диференціації доходів у суспільстві, соціальний захист тих громадян, хто внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин не може забезпечити собі гідне існування. Існують трактування соціальної політики держави як комплексу заходів, спрямованих на узгодження інтересів різних соціальних груп у сфері виробництва та розподілу. Дійсно, соціальна політика здійснює не лише перерозподіл матеріальних та культурних благ, але і регулює відносини працівників при їх створенні. Між економічним зростанням та соціальним прогресом у суспільстві існує пряма залежність.

Результативність та ефективність соціальної політики держави вирішальною мірою залежить від стану національної економіки

країни. Соціальна та економічна політика складають внутрішню політику держави. Як відомо, соціальна політика держави має активну і пасивну складову. Активна політика регулює трудові відносини, ринок праці та зайнятість, забезпечує робочі місця. Пасивна політика спрямована на підтримку соціально незахищених верств населення. У 2015 році на Саміті ООН світовими лідерами прийнято 17 глобальних цілей сталого розвитку (ЦСР). Глобальні цілі офіційно вступили в силу 1 січня 2016 року і будуть актуальними до 2030 року. Протягом наступних років країни будуть спрямовувати свої зусилля на ліквідацію соціальних проблем у суспільстві, у першу чергу на подолання бідності, вирішення проблем голоду, підтримання хорошого здоров'я, якісної освіти, відповідального споживання, миру та справедливості та ін. Багаті і бідні країни повинні активно сприяти процвітанню людей, що зараз живуть на планеті, а також наступних поколінь та захисту планети. Хоча цілі розвитку тисячоліття не мають юридичної сили, очікується, що уряди країн добровільно приймуть на себе відповідальність і забезпечать сприятливий клімат в країні для їх досягнення. Державні органи несуть відповідальність за досягнення цих цілей та впровадження їх у життя.

Соціальна політика держави повинна бути спрямована не тільки на соціальне забезпечення та соціальну допомогу, житлові програми, охорону здоров'я та освіту. Підтримки держави потребують також такі соціально орієнтовані сфери діяльності, як харчова та легка промисловість, які виробляють важливі для людей продукти харчування, одяг та взуття. Мета соціальної політики держави полягає забезпеченні позитивних соціальних змін та соціального розвитку суспільства на основі соціальної справедливості, соціальної рівноправності, соціального захисту людей. Основними завданнями соціальної політики є соціальний захист населення шляхом застосування компенсаційних виплат та субсидій від підвищення цін, проведення індексації; надання допомоги найбіднішим верствам населення; гарантований рівень мінімальної заробітної плати; пенсійне забезпечення; забезпечення

освіти та професійної підготовки; охорона здоров'я; житлове забезпечення; матеріальна допомога родинам, що мають дітей; споживання громадянами культурних благ та ін.

Соціальна політика є складовою внутрішньої політики держави. Вона спрямована на забезпечення добробуту громадян через надання їм можливості отримати необхідні матеріальні, культурні та духовні блага. Соціальна політика є методом державного регулювання ринкової економіки шляхом розподілу і перерозподілу суспільних благ та розбудови відносин між працівниками при їх створенні. Вона має специфічні особливості, такі як гуманістичне спрямування, орієнтованість на розвиток людини. Соціальна політика держави реалізується через соціальні програми, які базуються на законодавчо-нормативній базі країни. Соціальна політика впливає на конкурентоспроможність національної економіки, так як забезпечує розвиток людського потенціалу, покращення інвестиційно-інноваційного клімату в країні, соціальну стабільність та у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. *Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 2. – URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1981 (дата звернення: 14.01.2025). DOI: 10.32702/2307-2156-2021.2.40*
2. *Мних М.В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС. Український соціум. 2015. № 3 (54). С.114-124.*
3. *Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. Економіка та держава. 2016. № 12. Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf.*

Сгібнєва Олена Сергіївна — *Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

Науковий керівник
Чорноштан Євгеній Валерійович — *Кандидат політичних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Важливість сім'ї у житті людини незаперечна. Сім'я є однією з найбільших цінностей, яке створило людство за всю історію свого існування. У її позитивному розвитку, збереженні та зміцненні зацікавлені і суспільство, і держава, і кожна людина незалежно від віку. Сім'я виступає як складний соціальний феномен, у якому люди пов'язані між собою кровною та некровною спорідненістю. У сучасній науці немає єдиного визначення сім'ї, хоча спроби були зроблені ще Платоном, Арістотелем, Кантом, Гегелем та ін. Водночас, все частіше сім'ю називають малою соціально-психологічною групою, акцентуючи увагу на особливій системі міжособистісних стосунків на основі законів, моральних норм, традицій, цінностей.

У сучасних умовах уклад, ролі, структура сім'ї постійно змінюються. Ведення домашнього господарства усіма членами сім'ї заміщується розподілом на «дім» та «роботу». На зміну традиційній розширеній сім'ї з трьох поколінь приходить децентралізована нуклеарна сім'я, у якій шлюбні обов'язки набувають більшого значення, ніж родинні та батьківські. Таким чином, багатодітні стабільні сім'ї замінюються на малодітні та однодітні сім'ї, а також бездітні, хоча й з різних причин. Такі зміни ведуть від соціокультурних сімейних цінностей до міжособистісних вподобань у межах сім'ї.

Моногамія виявилася стійкою формою сім'ї, де значне місце займають моральні цінності, розвиток культури, збереження народних звичаїв та традицій, посилення ролі релігії, яка підтримує святість шлюбу: «шлюби створюються на небесах».

З розвитком людського суспільства значне навантаження щодо стабілізації шлюбно-сімейних стосунків переноситься із зовнішніх регуляторів (соціальний контроль, громадська думка, закони, економічна залежність жінок, релігійний страх) на внутрішні, а саме: на почуття кохання, обов'язку, взаємної зацікавленості усіх членів сім'ї у підтримці та збереженні сімейної єдності. Найбільш архаїчним типом є патріархальна (традиційна) сім'я. Це велика сім'я, у якій одночасно проживають батьки, діти, а також інші родичі та свояки різних поколінь.

Соціально-економічні суспільні зміни, емансипація жінок підірвали основи авторитарності у сімейному середовищі. Тому такі сім'ї частково залишилися ще переважно у сільській місцевості. У міських сім'ях великого розмаху набув процес нуклеаризації сімей. Нуклеарні сім'ї складаються переважно з двох поколінь – подружжя та їх дітей (як правило, до їх вступу у шлюб). Трипоколінні сім'ї часто носять вимушений характер, найчастіше, із-за відсутності власного житла. У нуклеарних сім'ях зазвичай простежується тісна співдружність подружжя в побуті, спільне ведення домашнього господарства та проведення вільного часу, шанобливе ставлення один до одного. Проте, проявляється послаблення емоційного зв'язку з батьками та іншими родичами, знижується рівень взаємодопомоги у межах родини, ускладнюється передача життєвого досвіду між поколіннями.

В останні десятиліття зростає кількість малочисельних сімей: материнські сім'ї (коли жінка народжує дитину поза шлюбом), неповні сім'ї утворюються внаслідок розлучення або смерті одного з батьків.

У свою чергу, сім'я впливає на всі сторони життя суспільства. У сім'ї закладаються генетичні, біологічні основи здоров'я, звички, установки щодо власного здоров'я. Сім'я виховує смаки

і потреби; у молодшого покоління багато в чому визначає вибір професії, рівень духовних цінностей. Саме в сім'ї закладаються основи ставлення до старшого покоління. У сім'ї людина вперше стикається з розподілом праці, з формами господарської діяльності, обов'язками та їх виконанням.

Сім'я тісно пов'язана із суспільством, вона є його активним елементом. Кожний член сім'ї входить до різних соціальних об'єднань, у різні соціальні групи. Водночас сім'я впливає на стосунки в суспільстві й на всі процеси його соціального життя.

Сім'я як соціальний феномен пройшла складний шлях історичного розвитку. Історично змінювались типи й форми сім'ї, ролі чоловіка та дружини, методи виховання дітей тощо. Зміни, які відбуваються у сучасних суспільства зачепили й інститут сім'ї. Можна виокремити наступні тенденції розвитку сучасної сім'ї: збільшення кількості розлучень; свідоме зниження рівня народжуваності; збільшення кількості неповних сімей та дітей, народжених поза шлюбом; зменшення середньої тривалості шлюбу; відстрочення часу вступу до шлюбу; збільшення кількості самотніх людей, які не одружуються; зменшення кількості повторних шлюбів; проживання подружніх пар без оформлення шлюбу; зміна відносин між дітьми та батьками (вони стали більш гнучкими, рухливими та рівноправними).

Для вирішення кризових тенденцій сучасної сім'ї наша держава проводить відповідну сімейну політику. Зокрема, найбільш актуальними напрямками сімейної політики сучасної української держави є визначення заходів, спрямованих на зміцнення інституту сім'ї, підвищення рівня шлюбності та запобігання дестабілізації сімей, розлученням, нарощення її соціального потенціалу, створення сприятливих умов для її функціонування як одного з основних агентів соціалізації особистості.

Здійснено перехід від багатодітності (3 і більше дітей) до малодітності (1-2 дитини), від сім'ї, у якій кількість дітей зумовлювалась природними біологічними чинниками (високою смертністю), церковними вимогами-табу на переривання вагітності,

економічними потребами виживання тощо, до сім'ї, де їх кількість викликається новою необхідністю, пов'язаною з бажаннями батьків: жінка нарівні з чоловіком стає суспільним виробником, не бажає втрачати професійної кваліфікації, позбавлятись комунікацій із зовнішнім світом, не обмежуватися роботою домашнього побуту. Якщо раніше членів сім'ї поєднували спільні господарські справи, то сьогодні подружжя займається своєю професійною діяльністю відособлено. Як правило, відсутні спільні професійні інтереси (залишаються тільки зовнішні ознаки (переміщення по службі, зміни в зарплаті), члени сім'ї стають менш цікавими один одному. Відбувається перехід сім'ї з осередку, що поєднував виробництво й споживання, у суто споживацький осередок. Сьогодні засоби забезпечення життєдіяльності сім'ї здобуваються, як правило, поза сім'єю.

Зросла роль психологічних, моральних чинників стійкості сім'ї. Має місце суперечність між виробничою й побутовою ролями жінки, що служить джерелом напруженості і веде до послаблення контролю за поведінкою дітей, що також стає однією з причин зниження народжуваності.

Небувало високий ступінь автономності дітей від батьків внаслідок того, що значну частину часу діти перебувають поза домівкою (штучні «школи повного дня». Великий вплив засобів масової інформації на уявлення про статеву мораль. Через поширені в суспільстві явища фемінізації відбувається фемінізація чоловічої половини, своєрідна ожіночненість чоловіків, і, відповідно, зворотна тенденція – маскулінізація жінок.

Поняття щастя більшість пов'язують із сім'єю: щасливим себе вважать ті хто щасливий вдома. Люди, які проживають у гарній сім'ї – довше живуть, продуктивніше працюють, менше хворіють, стійкіше переносять життєві негаразди, доброзичливіші та більш схильні до спілкування.

В умовах сучасної війни, коли мільйони сімей вимушені проживати віддалено, навіть за кордоном, особливо загострилося відчуття потреби бути в колі сім'ї, безпосередньо спілкуватися й

бачитися з рідними, допомагати й турбуватися за них. Такі сімейні випробування можуть зміцнити підвалини сім'ї, хоча й можуть провокувати конфлікти після тривалої розлуки. До цього потрібно готувати працівників соціальної сфери і допомогти пережити труднощі післявоєнного об'єднання сім'ям в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. *Бойко Т. В. Допомога сім'ям у кризі / Бойко Т. В. // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2021. – № 3. – С. 129-136.*
2. *Тюптя Л. Т. Соціальна робота з сім'єю / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова // Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова – К. : Ун-т «Україна», 2014. – С. 290-313. – Бібліогр.: с. 313.*

Сємєйко Альона

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, освітньої програми «Менеджмент» Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Дніпро).

Науковий керівник

Калініченко Зоя Дмитрівна

Кандидат економічних наук, доцент Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Дніпро).

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

Сьогодні скандинавські країни фігурують на перших сходинках найрізноманітніших міжнародних рейтингів, які визначають рівень і якість життя та задоволення ним самих громадян. Вони стали прикладом розвитку, збільшення національного добробуту, узгодження із задоволенням потреб людей та можливостях соціальної реалізації.

У пошуках секрету скандинавської історії успіху зазвичай поза увагою залишається те, що історія успіху скандинавських держав базувалася на значно давнішому фундаменті. Ним були давні традиції політики здорового глузду й цілеспрямованого розвитку країн, що перебували на периферії Європи з важкими природними умовами.

В центрі економічної політики держав регіону завжди були інтереси національного розвитку, а відтак і добробуту суспільства. З часом змінювалися лише шляхи досягнення цілей. Наприклад, у XVII–XIX століттях економічна політика в скандинавських країнах акцентувалася на цілеспрямованому розвитку власного підприємництва, забороні на імпорт або високих тарифах на іноземні товари. І лише після того, як економіка зміцнилася, а меркантилізм поступово змінився на ліберальні ідеї, було зменшено заборони й мита на імпорт.

Аграрні реформи й розвиток освіти сприяли еволюції скандинавської економіки до галузей із більшою глибиною перероблення та вищою доданою вартістю. Держава заохочувала створювати промислові підприємства й підтримувала будівництво

інфраструктури. Водночас у переважно протестантських країнах Північної Європи історично склалося тверде переконання про доброчесність праці. Ця трудова етика, на відміну від більшості країн світу, поширилася й на еліту, зокрема на великий бізнес.

Завдяки активному державному сприянню розвитку було створено економічний фундамент для майбутньої розбудови країн загального добробуту. Промислове зростання та значна міграція «зайвих» робочих рук упродовж XIX–XX століть сприяли інтенсивному зростанню економіки країн Скандинавії, особливо в розрахунку на одного мешканця. Однак водночас вони поставили перед країнами регіону нові виклики. Загострення соціальної боротьби було притаманне першій половині XX століття, коли стали характерними масові страйки та ідеї ліквідації приватної власності. Переважання політики здорового глузду призвело до пошуку компромісів і моделей співпраці різних класів у спільних інтересах національного розвитку та стабільності. Це забезпечувало умови для нехай і не найшвидшого у світі чи в Європі, проте сталого й довгострокового розвитку[1].

Важливу роль в уникненні революційних потрясінь відіграло те, що соціальні реформи в країнах Скандинавії розпочинали, не дотягуючи до точки, коли їх відсутність загрожувала зростанням радикальних настроїв.

Завдяки створенню такого підготовчого ґрунту у представників влади закріпилось розуміння, що умовою реалізації програм будь-яких політичних партій є насамперед збереження стабільних національних держав. Зусилля були спрямовані на узгодження інтересів «держава – бізнес – суспільство» в інтересах спільного блага. Прихильники скандинавської моделі заперечували можливість у реальному житті теоретичних ідей про «невидиму руку вільного ринку» та пропонували надати пріоритет досягненню гармонії інтересів шляхом цілеспрямованої політики різних державних інституцій [2].

Відтак скандинавську модель від інших різко вирізняють масштабні інвестиції в людський капітал. У результаті впевненість громадян у завтрашньому дні впливає на тип їхньої поведінки. Країни не розпадаються на невелику кількість успішних

людей і величезну армію знедолених. Податки в регіоні справді досить високі. Особливо коли йдеться про оподаткування споживання – від ПДВ, який становить зазвичай 25%, до акцизів та інших податків із майна. Високим також є податок з доходів. Однак коли громадяни сплачують велику частку свого доходу у вигляді податків, вони знають, що можуть сподіватися на якісні послуги й підтримку держави. Тож дані опитувань свідчать, що загалом скандинави переважно позитивно ставляться до податкового навантаження, хоча підтримка й змінюється залежно від задоволеності населення якістю медичних та освітніх послуг.

Попри значно вищу вартість праці, аніж навіть у більшості інших держав ЄС, країни регіону, завдяки інвестиціям у людський капітал і модернізацію економіки, зберігають конкурентоспроможність на світовому ринку. Торговий баланс у них зазвичай позитивний, а компанії й банки активно інвестують в інших країнах. Вибудовування виробничих ланцюжків скандинавських транснаціональних компаній також допомагає цьому, адже дає змогу в рамках виробничої кооперації зберігати в країнах походження більш високооплачувані робочі місця та виносити дедалі більше малооплачуваних процесів у країни з її нижчою вартістю.

Сьогодні Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія та Ісландія – приклади країн, де успішно поєднано розвинену інноваційну економіку, підприємництво, високе податкове навантаження, соціальні гарантії та доступ до таких важливих благ, як охорона здоров'я, якісна освіта.

Список використаних джерел:

1. *Україна увійшла до десятки найбідніших країні світу за версією Bloomberg ТСН: URL : https://tsn.ua/groshi/ukrayina-uviyshla-v-desyatku-naybidnishih-krayini-svitu-zaversiyeyu-bloomberg-890300.html*
2. *Трунін С. Н. Економіка праці та соціального забезпечення: підручник. URL : http://kniga.scienceontheweb.net/struktura-politika-dohodov-ryinochnoy-23655.html*
3. *Михненко А. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. Вісник НАДУ: соціальна і гуманітарна політика. 2019. С. 221-227.*

Сокуренко Петро Іванович — *Кандидат економічних наук, доцент Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Єфременко Аліна Григорівна — *Кандидат економічних наук, доцент Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук)*

ПОНЯТТЯ ДЕВІАЦІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СОЦІАЛЬНІЙ СКЛАДОВІЙ СУСПІЛЬСТВА

В сучасних умовах та складних реаліях життя все більшої актуальності набуває дослідження проблем, пов'язаних з формуванням девіантної поведінки у суспільстві. Взагалі, поведінку можна визначити як ряд конкретних дій, що відбуваються у певний момент часу, і зазвичай вона може вважатися адаптивною, якщо призводить до досягнення певного корисного результату. Досягнення такого результату залежить від того, наскільки відповідні складові дії відповідають умовам, у яких вони відбуваються. Поряд з цим, виключним випадком є поведінка, що відхиляється від загальноприйнятих норм, тобто схильна до девіації.

Впродовж багатьох років проблема девіантної поведінки, яку більшість науковців розглядають як відхилення від прийнятих у суспільстві норм і правил, привертала увагу дослідників, починаючи ще з стародавніх часів. Проте сучасний інтерес до цієї проблеми зростає, оскільки протягом останніх десятиріч девіантні прояви набули значного розповсюдження, включаючи навіть неповнолітніх учасників молодшого шкільного віку [1]. Девіантна поведінка неповнолітніх у багатьох випадках може перерости у кримінальні прояви і представляти суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього та його майбутнього розвитку, так і для всього суспільства.

Отже, девіація – це соціальна поведінка, яка є відхиленням від поведінки «нормальної», соціально прийнятної в конкретному суспільстві [2]. Проте слід зазначити, що підхід, який вважає усі відхилення від норм девіантною поведінкою, може бути надто широким і непродуктивним. Фактично, кожна людина та кожна соціальна група може виявити деякі відхилення від прийнятих норм і це є частиною нормальної людської діяльності.

Особливої уваги заслуговують проблеми відхилення в поведінці дітей та підлітків. Звичайно, що такі особливості не лише привертають увагу, але й стурбовано сприймаються батьками, вчителями та суспільством. Ці особливості поведінки не лише свідчать про відхилення від загальноприйнятих норм та вимог, але й можуть містити в собі зародки майбутніх проступків, порушень етичних, соціальних та правових норм, вимог закону. Вони представляють потенційну загрозу суб'єкту поведінки, розвитку його особистості, а також оточуючим його людям і суспільству в цілому [3].

Необхідно відмітити, що на сьогоднішній день в Україні існують певні соціокультурні та економічні фактори, які сприяють поширенню девіантної поведінки серед молоді. Надмірна комерціалізація, культ успіху та матеріальних цінностей можуть сприяти формуванню негативних цінностей і відхилень у молоді. Реклама, що пропагує алкоголь, наркотики, насильство та порнографію, може впливати на молодь і спонукати їх до девіантної поведінки. Тому вирішення даної проблеми полягає у необхідності впровадження ефективних програм попередження та профілактики девіантної поведінки серед молоді. Ці програми повинні включати в себе інформаційну роботу з молоддю, спрямовану на підвищення їх свідомості про ризики та наслідки девіантної поведінки, а також створення умов для здорового дозвілля та альтернативних шляхів вираження себе. Також важливо вдосконалювати законодавство та вживати ефективні заходи з попередження та припинення негативних явищ у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. *Бурлака О. Особливості девіантної поведінки у дітей підліткового віку. Університетська освіта в Україні у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. 2021. № 21. С.94–98.*
2. *Психологія девіантної поведінки особистості : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: О. Д. Сафін, С. П. Байда. Умань : Візаві, 2021. 202 с.*
3. *Козубовський Р., Шелевер О. Профілактика девіантної поведінки молодших школярів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип. 2 (45). С.99–103.*

Сушко Володимир Сергійович — *Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

Науковий керівник
Чорноштан Євгеній Валерійович — *Кандидат політичних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин)*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Не підлягає сумніву те, що в справі пізнання людиною самої себе і навколишнього світу, психологія та мистецтво доповнюють і збагачують один одного.

У сучасній психології існує велика кількість різноманітних уявлень про підходи арт-терапії до профілактики синдрому емоційного вигорання та стресу. Арт-терапія пов'язана з творчістю самовираженням, свободою. Великою перевагою арт-терапії є те, що вона дає вихід «внутрішній дитині», завдяки цьому ми можемо відчувати зовнішній світ. Основне завдання арт-терапії полягає в розвитку самовираження і самопізнання людини через творчість і в підвищенні його адаптаційних здібностей. Один з напрямків арт-терапії – ізотерапія, зцілення людини за допомогою засобів образотворчого мистецтва.

У тому, що творчість є засобом і умовою розвитку і перетворення особистості, її духовності та моральності, одностайно збігається думка багатьох філософів і психологів. Г. С. Батищев рівень розвитку особистості пов'язує з творчістю. Він вважав, що в творчості людина вбирає в себе зміст духовної культури і будує себе з них, саме в творчості людина по-справжньому відкрита іншій людині як суб'єкту. М. М. Бахтін також розглядав творчість як механізм розвитку особистості, як дедалі зростаючу інтеграцію інтелектуальних, емоційних і вольових, усвідомлюваних і неусвідомлюваних систем психічної регуляції.

Подібної точки зору на творчість дотримуються і сучасні автори: «одна з рушійних сил розвитку людства» (В. А. Яковлєв); «Вища стадія розвитку особистості» (К. А. Абульханова-Славська); «Фактор інтеграції в особистісному розвитку» (Т. П. Мінченко). Джерелом творчості можуть служити прагнення до самовизначення, самореалізації внутрішнього світу, пізнання. Творча самореалізація, розкриття творчого потенціалу – мета, благо і запорука успішного існування людини в світі, відзначали в своїх роботах А. Маслоу, Е. Фромм. Орієнтація людини на творчі плани сприяє зміцненню психологічного здоров'я.

Аналіз теоретичних і практичних питань, присвячений особливостям професійної діяльності, актуалізує проблему його особистісного і професійного розвитку, і ці процеси взаємопов'язані. Розвинута самосвідомість сприяє особистісному зростанню, самоактуалізації, що, в свою чергу, сприяє підвищенню професійно-важливих якостей і професійних компетенцій. А розвиток творчого потенціалу не тільки сприяє цим процесам, а й грає свою самостійну роль. Університетом Вандербільта було проведено дослідження, яке постановило, що люди, які активно залучені в творчість, в цілому задоволені життям, впевненіше в собі і планах на майбутнє, менше стурбовані матеріальним благополуччям і позитивно сприймаються оточуючими.

При виборі конкретних арт-терапевтичних методик необхідно враховувати цільові установки даної професійної групи, так як приналежність до тієї чи іншої професійної групи впливає на мінливість окремих параметрів психологічного здоров'я.

Діагностичні можливості арт-терапії полягають у виявленні неусвідомлених чинників, що визначають ставлення співробітника до себе, своєї професійної діяльності, можливого кар'єрного росту. Це можна використовувати при професійному відборі, прогнозуванні перспектив професійного розвитку співробітників, планування його кар'єри. Арт-терапія позитивно впливає на психологічний стан співробітників: покращує функціональні стани, налагоджує міжособистісні відносини, допомагає самоак-

тулізуватися, покращує групову мотивацію, сприяє усвідомленню і прийняттю різноманіття власного «Я» [35, с.10]

Зі свого боку, як майбутній психолог, вважаю, що актуальною є допомога людям, колективу підприємства пристосуватися, подолати чи переосмислити стрес та донести до них способи профілактики стресу. Я можу дати такі рекомендації щодо цієї проблеми:

1. Впровадження діяльності психологів на підприємствах;

2. Просвітницька робота з співробітниками щодо стресу та його впливу;

3. Просвітницька робота з ціллю навчити людей самоактулізуватися, знати та приймати себе, свої реакції, працювати з ними.

4. Створення ефективних кімнат для релаксації та заняття творчістю для співробітників.

Отже, сутність арт-терапії базується на терапевтичній та корекційній дії мистецтва на особистість і за допомогою художньо-творчої діяльності реконструює психотравмуючі ситуації, звільняє від переживань, пов'язаних з нею, утворює зовнішню форму через продукт художньої діяльності. А також створює нові позитивні переживання, в народженні креативних потреб і способів їх задоволення. Терміном «арт-терапія» позначають як сукупність видів мистецтва, використовуваних при психокорекції, так і власне метод або комплекс методик.

Список використаних джерел:

1. Арт-терапія як метод дослідження творчого аспекту психологічного здоров'я особистості // Психологічна газета. – 2016. – № 1. – С.3-15.

2. Скорченко, Ю. Арт-терапія – профілактика емоційних і психологічних негараздів / Ю. Скорченко // Мистецтво та освіта. – 2016. – № 1. – С. 62–63.

Стегній Павло Анатолійович

Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Соціальна робота як професійна діяльність неможлива без комунікації, оскільки саме через спілкування люди здійснюють спільну діяльність. Спілкування виступає основою для створення колективу та є важливим елементом професії соціального працівника. Для успішної роботи соціальні працівники повинні не лише володіти теорією спілкування, а й мати практичні навички ефективної комунікації. У теорії спілкування виділяються три основні аспекти: зміст, мета та засоби комунікації. Зміст спілкування – це інформація, яку передає одна особа іншій. Мета спілкування – це ціль, заради якої люди вступають у комунікацію. Засоби спілкування – це способи, за допомогою яких спілкування відбувається [1].

Основна мета комунікації в соціальній роботі полягає в обміні інформацією, що дозволяє виявляти та вирішувати проблеми клієнтів, а також допомагати створювати ефективні стратегії для надання допомоги. У процесі спілкування соціальний працівник зазвичай здійснює психологічний вплив на клієнта, застосовуючи такі методи як переконання, навіювання, примушування, заохочення та покарання. Переконання полягає у впливі на свідомість та почуття клієнта через логічні доведення важливості тих чи інших дій або переконань. Навіювання, у свою чергу, спрямоване на засвоєння інформації через аргументацію та емоційний вплив. Це може бути як прямий, так і непрямий вплив [2].

Ефективне використання психологічних методів соціальним працівником підвищує результативність його роботи. Профе-

сійна діяльність соціального працівника полягає в тому, щоб створити в процесі спілкування сприятливу атмосферу, обирати відповідні методи поведінки та техніки спілкування, враховуючи соціально-психологічні характеристики клієнтів. Це підкреслює важливість не тільки теоретичних знань, а й практичних умінь у сфері спілкування.

Отже, соціальна робота неможлива без ефективного спілкування, яке є основою взаємодії соціального працівника з клієнтами. Знання теорії спілкування та вміння застосовувати психологічні методи впливу дозволяють соціальному працівнику створити оптимальну атмосферу для вирішення проблем клієнтів. Вміння правильно організувати комунікацію і враховувати соціально-психологічні особливості клієнта є важливими чинниками, що впливають на успішність соціальної роботи та підвищення її ефективності.

Список використаних джерел:

1. *Савенкова Л. Психологія спілкування: навч. посіб. К., 2015. 309 с.*
2. *Штифурак В.Є., Штифурак В.С., Бурлака Н.І Психологія соціального впливу у процесі групової роботи. Монографія. Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ, 2023р. 339 с.*

Талат
Ілона Олександрівна

Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).

ТЕХНОЛОГІЯ ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ

Процес технологізації соціальної роботи зазвичай формується відповідно до специфіки професійної діяльності соціальних працівників та основних завдань, що стоять перед ними. У цьому контексті особливо виділяється технологія ведення випадку як один із провідних інструментів у практиці соціальної роботи.

Технологія ведення випадку – це метод організації і координації соціальних послуг для клієнтів, що базується на індивідуальному підході. Вона передбачає створення плану допомоги для вирішення проблем конкретного клієнта через об'єднання ресурсів різних установ.

Основна мета полягає у забезпеченні ефективної соціальної підтримки клієнтів шляхом індивідуального підходу до їхніх потреб, раціонального використання наявних ресурсів і мінімізації дублювання послуг [1].

Технології ведення випадку складається з наступних етапів:

1. Оцінка потреб клієнта, яка включає аналіз ситуації, визначення проблем і ресурсів клієнта.

2. Планування допомоги, яке полягає у розробці індивідуального плану підтримки з урахуванням цілей клієнта.

3. Виконання плану, а саме організація послуг, координація дій різних спеціалістів і залучення необхідних ресурсів.

4. Моніторинг і оцінка, включаючи контроль за виконанням плану, аналіз ефективності наданих послуг та їх адаптація до змін ситуації.

5. Завершення роботи: фіксація результатів, оцінка досягнутих цілей і підготовка клієнта до подальшої самостійності.

Ключовими принципи ведення випадку є індивідуалізація підходу, повага до прав і гідності клієнта, комплексність і інтеграція послуг, прозорість і партнерство.

Технологія ведення випадку сприяє оптимальному використанню ресурсів і забезпечує цілісність надання послуг. Цей метод дозволяє адаптувати допомогу до індивідуальних потреб вразливих категорій населення, таких як діти, люди з інвалідністю, переселенці тощо. Завдяки чіткому плануванню клієнт поступово набуває навичок самостійного вирішення своїх проблем. Впровадження технології ведення випадку також стимулює і самих соціальних працівників до постійного навчання та вдосконалення професійних навичок, адже соціальний працівник виконує функції координатора, медіатора, адвоката та консультанта, забезпечуючи клієнту доступ до необхідних послуг [2].

Технологія ведення випадку є невід'ємним елементом сучасної соціальної роботи, оскільки вона забезпечує індивідуальний підхід до вирішення проблем клієнтів і сприяє підвищенню ефективності соціальних послуг. Її застосування є необхідним для інтеграції зусиль різних установ і розвитку клієнта як самодостатньої особистості.

Список використаних джерел:

1. *Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посіб. / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.*
2. *Міністерство соціальної політики України. (2023). Відеоінструкція: Ведення випадку при наданні соцпослуг [Video]. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=IUruLeq8PIs (дата звернення 17.11.24).*

Стороженко Дмитро Олегович

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

Науковий керівник

Гордієнко Михайло Григорович

Кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ – ЗАЛЕЖНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стрімкий розвиток можливостей людини, що обумовлений прогресом інформаційних технологій та їх широкого застосовування як у професійній сфері, так і у повсякденному житті, актуалізує низку питань, що постають перед сучасним суспільством і обумовлені виникненням нового виду поведінкової адикції - комп'ютерної залежності. Розповсюдження Інтернету в різних сферах життєдіяльності людини спричинило його патологічне використання.

Сучасними дослідниками сформульовано ряд тверджень стосовно визначення адикції, її ознак та проявів, що узагальнено можна представити як стан особистості, що характеризується формуванням у неї стійкої надмірної емоційної прив'язаності до певної активності, внаслідок чого особа втрачає здатність свідомо контролювати її частоту, тривалість й інтенсивність та узгоджувати її з іншою життєво важливою діяльністю [3].

Для позначення нової форми адикції нехімічного характеру М. Гріффітс був запропонований термін «технологічна залежність» [2]. Даний вид залежності автор поділив на два класи: пасивні (наприклад, телевізійна залежність) і активні (інтернет-ігри). Одними з перших феномен Інтернет-залежності досліджували психіатр І. Гольдберг та клінічний психолог К. Янг.

І. Гольдберг увів термін «патологічне використання комп'ютера», що припускає всі види використання ПК, які не містять соціальної взаємодії. Такий вид адикції, як «Інтернет-залежність», припускає залучення адикта також і до соціальних взаємодій за допомогою комп'ютера. На думку І. Гольдберга, Інтернетзалежність – це розлад поведінки особистості внаслідок використання Інтернету та комп'ютера, що здійснює згубний вплив на побутову, навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову та психологічну сфери діяльності людини [6].

Адиктивна поведінка, як одна з форм деструктивної поведінки, характеризується відходом від реальності, що відбувається шляхом штучної зміни свого психічного стану. Основною метою зміни психічного стану є стимулювання й підтримка інтенсивних емоцій за допомогою прийому певних речовин або постійної, хворобливої фіксації уваги на певних видах діяльності. Американська вчена К. Янг досліджувала передумови виникнення Інтернет-залежності, розробила її модель, згідно якої Інтернет-залежність виникає як наслідок доступності відповідних дій, збереження контролю за власними діями та наслідками власних рішень, а також емоційного піднесення в результаті власної діяльності [1].

Спираючись на результати досліджень, вчена виділила п'ять основних видів Інтернет-залежності [5]:

1. комп'ютерна залежність – обсесивна пристрасть до роботи за комп'ютером (програмування, ігри або інші види діяльності);
2. компульсивна навігація в мережі – компульсивний пошук інформації у електронних базах даних;
3. перевантаженість інформацією – патологічна схильність до опосередкованих інтернетом азартних ігор, онлайн-аукціонів, електронних покупок тощо;
4. кіберсексуальна залежність – залежність від «кіберсексу», тобто від відвідування порнографічних сайтів, обговорення сексуальної тематики в чатах або закритих групах «для дорослих»;
5. кіберкомунікативна залежність – залежність від спілкування в соціальних мережах, форумах, чатах, групових іграх і телекон-

ференціях, що може призвести до заміни реальних членів сім'ї і друзів віртуальними.

Іншу типологію Інтернет-залежних людей запропонував В. Менделевич, який виділив такі типи [4]:

1. Інтернет-гемблери користуються різноманітними Інтернет-іграми, тоталізаторами, аукціонами, лотереями тощо;
2. Інтернет-трудоголіки реалізують свій трудоголізм за допомогою мережі (пошук баз даних, складання програм тощо);
3. Інтернет-сексоголіки відвідують різноманітні порносайти, займаються віртуальним сексом;
4. Інтернет-еротоголіки — любовні адикти, які знайомляться, заводять романи в мережі;
5. Інтернет-покупці реалізують адикцію до витрачання грошей шляхом постійних покупок он-лайн;
6. Інтернет-адикти стосунків годинами спілкуються в чатах, постійно перевіряють електронну пошту тощо, тобто заміняють реальну адикцію стосунків на віртуальну.

Різні форми Інтернет-залежності, на думку науковця, можуть переходити одна в одну та співіснувати в різних комбінаціях. Залежно від мережевих ресурсів в сучасній науковій літературі виділяють такі типи Інтернет-залежних осіб:

– Інтернет-комунікатори – значний час проводять у чатах, форумах, щоденниках, блогах, часто перевіряють електронну пошту;
– Інтернет-еротомани – відвідують різноманітні сайти сексуального і порнографічного характеру, заводять любовні романи і знайомства за допомогою мережі, займаються віртуальним сексом;
– Інтернет-агресивісти – значну частину часу проводять, відвідуючи сайти агресивного характеру, що демонструють сцени насилля та жорстокості;
– Інтернет-когнітивісти – реалізовують свої пізнавальні інтереси за допомогою мережі (пошук баз даних, складання програм, відвідини навчально-освітніх сайтів, участь у телеконференціях і ін.);

– Інтернет-гемблери – захоплюються мережевими іграми, тоталізаторами, аукціонами, лотереями і ін.;
– Інтернет-покупці – реалізовують непереборну схильність до витрати грошей за допомогою численних покупок у режимі реального часу (online).

В результаті дослідження та систематизації ознак Інтернет-залежності, вчена М. Орзак розділила їх на психологічні та фізичні. До психологічних ознак Інтернет-залежності належать такі: стан емоційного піднесення або ейфорія під час перебування за комп'ютером, збільшення тривалості перебування в Інтернет-просторі, нездатність своєчасно закінчити сеанс роботи в Інтернеті, ухиляння від виконання актуальних особистих справ та обов'язків, ігнорування проблем, які виникають в навчальній (професійній) сфері, нездатність відволікатись від перебування в Інтернет-просторі, розпач та роздратування при примусовому перериванні сеансу, нав'язливі думки про Інтернет та неконтрольоване бажання відновити перерваний сеанс, непомірне вкладання матеріальних коштів у забезпечення роботи в Інтернеті, уникання критики щодо подібного способу життя, брехливість щодо тривалості та частоти перебування в Інтернет-просторі. Фізичними ознаками Інтернет залежності вчена називає синдром карпального каналу, сухість слизової оболонки очей, мігрені, біль у спині, нерегулярне харчування, зневажання правилами особистої гігієни, розлади сну [7].

Спираючись на результати досліджень Інтернет-залежності, К. Янг виділила передвісники Інтернет-залежності, до яких належать: нав'язливе прагнення постійно перевіряти електронну пошту, збудження та передчуття наступного сеансу он-лайн, збільшення тривалості актуального сеансу онлайн, збільшення витрат на Інтернет. На думку дослідниці, ознаками Інтернет-адикції є абсолютне занурення в Інтернет, потреба проводити в мережі все більше й більше часу, повторні спроби зменшити використання Інтернету; при припиненні використання Інтернету виникають симптоми відміни, які спричиняють тривогу, проблеми контро-

лю часу, проблеми з оточуючими, брехня щодо часу сеансів онлайн, зміна настрою шляхом використання Інтернету [5].

З теоретичного дослідження можна зробити висновок, що сучасні дослідники ще не мають однозначного тлумачення проблеми Інтернет-залежності та шляхів боротьби з нею.

Список використаних джерел:

1. *Макаренко О., Постова О. Соціалізація підлітків та комп'ютерна залежність. Наукові записки НаУКМА. Серія : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2007. Т. 71. С. 23–27.*
2. *Немеш О. М. Психологічні дослідження Інтернет-залежності / О. М. Немеш. // Технології розвитку інтелекту. – 2014. – Т. 1 Вип. 6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2014_1_6_16*

Харченко Назар Сергійович

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА СУПРОВІДУ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Прийомні сім'ї відіграють ключову роль у захисті дітей, які залишилися без батьківського піклування. В умовах війни ці сім'ї стали осередком стабільності та безпеки для багатьох дітей, які втратили родини через військові дії або змушені були евакуюватися.

Зростання кількості дітей-сиріт через втрату батьків або їхню відсутність через евакуацію чи мобілізацію призвело до значного попиту на створення нових прийомних сімей.

Головною метою створення прийомних сімей є інтеграція дитини в родинне середовище, що сприяє її адаптації, емоційному розвитку і соціалізації.

Відбір та підготовка кандидатів для створення прийомних сімей регламентується українським законодавством, зокрема Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [1].

Кандидати проходять спеціальні курси підготовки, організовані центрами соціальних служб. У рамках навчання особливу увагу приділяють психологічній готовності до виховання дитини.

Супровід здійснюється соціальними службами, які надають психологічну, педагогічну та юридичну допомогу. Соціальні працівники відстежують стан дитини, її успіхи в навчанні, адаптацію в сім'ї та наявність підтримки зі сторони прийомних батьків.

Війна в Україні значно ускладнила процедуру створення прийомних сімей, які зіткнулися з низкою викликів, а саме:

- евакуація дітей і родин;

- проблеми з документами;
- психологічні травми;
- фінансові труднощі [2].

Щоб допомогти прийомним сім'ям, соціальні служби активно впроваджують дистанційні форми супроводу та консультування прийомних сімей через онлайн-платформи. Також додаткову підтримку надають міжнародні організації, забезпечуючи гуманітарну допомогу, психологічну підтримку та фінансову допомогу для прийомних сімей. Але не дивлячись на всі ці заходи, існує велика потреба у вдосконаленні системи супроводу, яка полягає у запровадженні кризових програм підтримки для прийомних сімей у регіонах з високим ризиком бойових дій, створенні онлайн-платформ для консультування, психологічної підтримки та обміну досвідом між прийомними сім'ями, удосконалення системи моніторингу стану дітей у прийомних сім'ях під час евакуації тощо [3].

Отже, в умовах війни прийомні сім'ї виконують надзвичайно важливу соціальну функцію, забезпечуючи дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для розвитку, підтримки і турботи. Однак існує гостра потреба в додаткових ресурсах і підтримці з боку держави та міжнародної спільноти для подолання викликів, спричинених воєнними діями.

Список використаних джерел:

1. *Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text (дата звернення 16.11.2024).*
2. *ДБСТ та 143 прийомні сім'ї припинили функціонування за рік війни. Результати нового дослідження благодійників. URL: https://akhmetovfoundation.org/news/14-dbst-ta-143-pryyomni-sim-i-prypynylyfunktsionuvannya-za-rik-viyny-rezultaty-novogo-doslidzhennya-blagodiynykiv (дата звернення 16.11.2024).*
3. *Захист прав дитини в умовах військової агресії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 червня 2022 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 316 с.*

Фідря Тетяна Володимирівна *Викладач кафедри соціальної роботи та мовної підготовки Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Кременчук).*

Науковий керівник
Гордієнко Михайло Григорович *Кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).*

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах крайньої нестабільності ситуації українського суспільства дедалі актуальнішою стає проблема збереження особистості дитини, охорони її психічного здоров'я, найповнішого розкриття її потенційних можливостей. З багатьох причин основна роль цьому процесі належить школі. Гуманізація освітнього процесу, проголошена сучасною школою, неможлива без цілісного прийняття дитини, врахування всіх аспектів її розвитку.

Проблемою, яка поєднує навколо себе зусилля багатьох фахівців, які працюють з дітьми, останнім часом стає проблемою шкільної дезадаптації

Наша робота присвячена проблемі корекції соціальної дезадаптованості молодших школярів за допомогою засобів арт-терапії.

У зв'язку з недостатньою розробленістю та неоднозначністю трактувань поняття «соціальна дезадаптація» ми спробували проаналізувати його, розглянути різні підходи до цієї проблеми, особливу увагу приділивши причинам її виникнення на початковому етапі шкільної освіти.

Аналіз теоретичних підходів до проблеми соціальної дезадаптованості дозволив констатувати наявність на сучасному етапі спроб фахівців різних напрямів (педагогів, психологів, медиків та інших) уникнути одностороннього редукціонізму, що панує довгі

роки у поглядах на це явище, визнання ними того факту, що у виникненні соціальної дезадаптації можуть грати роль різні чинники (педагогічні, психологічні та фізіологічні) та прояви соціальної дезадаптації досить різноманітні. При цьому зберігається протилежність позицій з приводу значущості певних факторів у виникненні шкільної дезадаптації: педагоги вважають провідними шкільні фактори та успішність навчальної діяльності, психологи – мотиваційну та емоційно-вольову неготовність, несформованість комунікативних навичок. Звідси і відсутність єдиної думки з питання відповідальності конкретного фахівця за попередження та своєчасну корекцію початкових проявів шкільної дезадаптації, і неефективність методичних систем програм профілактики, ранньої діагностики та корекції шкільної дезадаптації, що розробляються.

У нашому дослідженні ми виходили з того, що оскільки соціальна дезадаптація є багатофакторним явищем (педагогічні, психологічні та фізіологічні групи факторів), то і корекція соціальної дезадаптованості повинна спиратися фактори виникнення соціальної дезадаптованості.

Для здійснення поставлених завдань нами було здійснено систематизацію факторів соціальної дезадаптованості молодших школярів. Розроблена схема систематизації провідних факторів та аспектів прояву шкільної дезадаптації лягла в основу програми корекції соціальної дезадаптованості молодших школярів за допомогою засобів арт-терапії.

Запропонований комплекс психодіагностичних методик дає можливість ще на дошкільному етапі визначати наявність або відсутність факторів соціальної дезадаптованості дитини, що дозволяє передбачати ймовірність виникнення дезадаптації, можливі шляхи розвитку, а також заздалегідь вживати заходів, що дозволяють певною мірою компенсувати наявність у дитини будь-яких факторів соціальної дезадаптованості. За всієї варіативності дезадаптивних проявів стає можливим виділення у конкретної дитини головної «зони дезадаптації», яка потребує першочергових заходів, що підтримують.

Подана нами схема причинно-наслідкової систематизації відбиває і центральну, сполучну, і координуючу роль психолога у комплексній системі попередження соціальної дезадаптованості молодшого школяра.

Цей підхід передбачає активну участь батьків у процесі профілактики соціальної дезадаптації у всіх її аспектах та на всіх етапах, що підвищує ефективність співпраці батьків зі школою, сприяє підвищенню їхньої компетентності у галузі психологічних та медичних знань, що стосуються вікових та індивідуальних особливостей дитини, підвищує відповідальність батьків за нервово-психічне здоров'я дитини, сприяє розумінню та прийняттю її індивідуальності, її потреб та можливостей, дозволяє шкільним фахівцям у разі сімейних причин невротизації бути в курсі цих проблем та брати участь у їх вирішенні.

У рамках запропонованого нами підходу стають очевидними зони переважної адаптації школи до особливостей дитини (це стосується всіх аспектів дії фізіологічних причин).

Цей підхід передбачає активну участь батьків у процесі профілактики соціальної дезадаптації у всіх її аспектах та на всіх етапах, що підвищує ефективність співпраці батьків зі школою, сприяє підвищенню їхньої компетентності у галузі психологічних та медичних знань, що стосуються вікових та індивідуальних особливостей дитини, підвищує відповідальність батьків за нервово-психічне здоров'я дитини, сприяє розумінню та прийняттю її індивідуальності, її потреб та можливостей, дозволяє шкільним фахівцям у разі сімейних причин невротизації бути в курсі цих проблем та брати участь у їх вирішенні.

У рамках запропонованого нами підходу стають очевидними зони переважної адаптації школи до особливостей дитини (це стосується всіх аспектів дії фізіологічних причин).

Даний підхід дозволяє за результатами комплексного обстеження майбутніх першокласників виділяти у складі так званої «групи ризику» розвитку соціальної дезадаптованості підгрупи залежно від провідних причин виникнення соціальної дезадап-

тованості, що дозволяє застосовувати різні підходи як щодо підтримки адаптації, так і щодо корекції ранніх проявів соціальної дезадаптованості.

Спираючись при діагностиці ранніх проявів соціальної дездаптованості на дані вчителів, ми не могли не звернути увагу на суб'єктивність та фрагментарність педагогічної діагностики. Виділяються цілі аспекти проявів шкільної дезадаптації, у яких відомості, отримані від вчителів, можуть використовуватися лише як допоміжні і мають бути підкріплені результатами використання.

Список використаних джерел:

1. *Білозор Т. В. Особливості соціальної роботи з неповними сім'ями, які виховують дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2016. № 3-4. С. 76-83.*
2. *Гуд Г. О. Психолого-педагогічні засоби профілактики та корекції негативних переживань молодших школярів. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ; Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2019. Том IX. Вип. 12. С. 83-96.*

Чорноштан Євгеній Валерійович

Кандидат політичних наук, завідувач кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сучасні тенденції у професійній підготовці фахівців усе більше зорієнтовані на формування творчої, мислячої, активної особистості, здатної нестандартно вирішувати проблеми, зокрема у невизначених, складних умовах. Тому однією із ключових характеристик вважається здатність протистояти негативним чинникам професійної сфери, готовність до соціально-психологічної адаптації.

Спостереження з реальною практикою соціальної роботи переконують у недостатній підготовці молодих фахівців до успішного входження в професію, осмисленого пристосування до її умов, опертя на свої особистісно-професійні характеристики. Саме цій категорії працівників бракує не тільки професійного досвіду, надійних фахових знань і вмінь, але й належного розвитку емоційного інтелекту, щоб адекватно сприймати надмірні навантаження, стабілізувати та підтримувати власну психоемоційну сферу, запобігати конфліктам і протистояти стресогенам, які ускладнюють умови праці. Іншими словами, емоційний інтелект забезпечує успішність взаємодії та комунікації як способу здійснення професійної діяльності фахівців із соціальної роботи.

Передусім феномен адаптації традиційних психологічних розвідках пов'язується із трансформаційними психологічними процесами, зумовленими дією різних чинників довкілля, означає здатність особистості пристосовуватися до нових, незвичних, непередбачуваних умов, чинників або вимог, не викликаючи конфлікту з ними чи внутрішнього дискомфорту.

Численні дослідження соціальної адаптації пов'язані з іменами закордонних учених. Так, на думку Е. Дюркгейма, адаптацію слід аналізувати з огляду на рівень детермінації поведінки особистості наявними у суспільстві соціальних норм. Ще більше, дослідник вважає, що фундаментом соціальної реальності становлять факти, які відрізняються двом важливими ознаками, що, по-перше, мають об'єктивний характер, відмежовані від суб'єктивного бачення; по-друге, властивість тиснути на людину через механізм інтеріоризації, тобто є своєрідним соціальним примусом [1, с.63]. Із викладеного можна зробити висновок про амбівалентний примусово-добровільний характер адаптація, що відображає реалізацію індивідом соціально прийнятних норм і цінностей. І все ж такий підхід не висвітлює суперечності в розумінні різними соціальними групами утверджених суспільних правил і норм.

Цікавим баченням категорії адаптації вважаємо думку М. Вебера, який співвідносив її з раціональністю – розумінням, трактуванням дій, поведінки індивіда, способів взаємодії із соціальним оточенням, налагодження конструктивних контактів з людьми. За словами автора, особистість має свідомо діяти, усвідомлено інтерпретувати власні наміри та цілі з огляду на наявні індивідуальні ресурси.

Тобто адаптація свідчить про оптимальний спосіб особистості задовольняти свої потреби. Ідеальну модель адаптаційних процесів М. Вебер співвідносить із «цілераціональною діяльністю», що являє собою еталон (шаблон, ідеал), орієнтуючись на який індивіду спроможний помічати, оцінювати, виявляти та коригувати поведінкові відхилення від чинної норми[2].

У продовження цього Дж. Г. Мід обґрунтовує положення про те, що кожній соціальній спільноті властиві свої трактування норми, цінності, відповідні рівню її розвитку, який, своєю чергою, впливає і детермінує індивідуальні життєві настанови конкретного члена певної соціальної групи, моделює його поведінку, визначаючи характер інтеграції людини в соціум, що є соціальною адаптацією. Дослідник розглядає соціальну адаптацію у світлі рольової концепції особистості, підкреслює роль і значення

соціальної адаптації, внутрішньої потреби особистості у пристосуванні до наявних у соціальній групі поведінкових моделей, знаходити своє місце в конкретній життєвій ситуації [3].

Традиційно емоційний інтелект відіграє важливу роль в адаптації будь-якої особистості, що входить у професійну сферу, оскільки дає змогу долати нові виклики, протистояти різним загрозам, стресогенам, максимально стримувати почуття та емоції, належно реагувати на труднощі, а також адекватно поводитися. Найчастіше таким яскравим показником вважається емоційна стійкість, доречна не тільки в особистому, але й фаховому становленні індивіда.

Нормальний перебіг професійної активності працівників, пов'язаної з розумінням і відповідністю цілям, завданням, умовам, інтенсивності та ін. фахової діяльності, невіддільний від ступеня проявлення, характеру та якості викликаних нею емоцій Результативність процесу пристосування у цьому разі передбачає здатність долати невротичні стани, когнітивний дисонанс, не застосовувати деструктивні адаптивні реакції тощо. Чіткими показниками успішної соціально-психологічної адаптації молодих фахівців вважатимемо їхні стійкі емоційні стани, які характеризуються низкою ознак, співвідносних зі: спрямованістю, тривалістю, інтенсивністю, глибиною, усвідомленістю, складністю, походженням, причиною виникнення, – а також впливом, вираженим активізацією чи розслабленням індивіда.

Практика професійної діяльності в соціальній сфери нерозривно пов'язана з численними негативними і проблемними ситуаціями, агресивною поведінкою клієнтів, які зумовлюють високий рівень емоційності працівників, складність міжособистісної взаємодії. Передумовами виникнення таких деструктивних адаптивних реакції у молодих фахівців можуть бути індивідуально-особистісні властивості типу: гіподинамія, астенічний тип особистості, шкідливі звички, залежні стосунки, емоційна напруженість чи виснаженість, слабкі інтерсоціальні вміння, зосередженість на матеріальному аспекті і т.д. Названі фактори ще більше ускладнюють професійну діяльність та додають молодим фахівцям зайвої напруги, турбот, сумнівів і розчарувань.

Нелегкі щоденні функціональні обов'язки потребують від працівників не тільки потужної інтелектуальної праці, але й надвисоких емоційних витрат, що часто загрожують емоційним вигоранням.

Іншими словами, до числа емоціогенних і стресогенних чинників відносимо основні професійні завдання соціальних працівників служб, установ та організацій сфери соціального захисту, пов'язані з: допомогою окремим (вразливим) особам і групам населення у питаннях встановлення, усвідомлення й подолання особистих, соціальних, психологічних та ін. труднощів, котрі негативно позначаються на них; допомогою, підтримкою й реабілітацією клієнтів, здійсненням захисного або корекційного впливу на осіб, обмежених у фізичній чи соціальній активності; активізацією діяльності, інтеграцією компетенцій органів державної та самоврядної влади щодо захисту клієнтів, які потребують особливої опіки суспільства; підсиленням, координацією зусиль і ресурсів органів влади; сприянням мобілізації власних можливостей кожного клієнта для здійснення усвідомленого соціального самозахисту; оптимізацією використання всіх засобів і джерел інформування, соціального просвітництва.

Отже, глибокий аналіз цілого масиву наукових джерел, присвячених проблемі феномена соціально-психологічної адаптації, допоміг визначити основні категорії нашого дослідження, серед яких:

- соціально-психологічна адаптація молодих фахівців із соціальної роботи (соціальних педагогів), що трактується як процес і результат їх взаємодії з оточенням (учнями, колегами, батьками), спрямований на встановлення взаємовідносин та пристосування до нового соціально-професійного контексту;
- емоційний інтелект соціального педагога;
- інтегральна характеристика особистості, яка реалізується у здатності адекватно розуміти емоції, емоційний підтекст міжособистісної взаємодії, управляти своїми і чужими емоціями у звичайних та нестандартних ситуаціях, що ґрунтується на готовності до усвідомленого емоційного реагування для забезпечення успішного розв'язання професійних завдань.

У результаті первинної діагностики встановлені вихідні рівні розвитку емоційного інтелекту респондентів, що показали переважання низького і середнього рівнів, тобто – недостатністю готовність до соціально-психологічної адаптації у процесі професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. *Durkheim, É. Éducation et Sociologi. 1922. URL : https://www.researchgate.net/publication/44826421_Education_et_Sociologie.*
2. *Weber M. Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre (Tübingen, 2. ed., 1951), pp. 172–173.*
3. *Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. Київ : Український Центр духовної культури, 2000. 416 с.*

Яринич Юрій Віталійович

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота» Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

Науковий керівник

Михайленко Сергій Миколайович

Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Яготинського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональної Академії управління персоналом» (м. Яготин).

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Трансформаційні процеси в країні призвели до виникнення як нових можливостей, так і нових проблем для української молоді. Труднощі та проблеми, з якими сьогодні зустрічається молодь, пов'язані з різними ступенями ризику для безпеки людини, які раніше не існували. Серед них – бідність та безробіття, майнова нерівність, погіршення якості життя та доступу до основних соціальних послуг, до навчання та охорони здоров'я, розпад сімей, що спричиняє підвищення рівня безробіття серед молоді, широке розповсюдження бідності, поширення алкоголізму та вживання наркотиків, злочинності серед неповнолітніх тощо.

Тому актуальним буде дослідження проблеми злочинної поведінки як виду девіацій у теоретичному аспекті.

Одним з перших науковців, які безпосередньо ввели і широко застосовували поняття «девіація» та «девіантна поведінка» є відомий американський соціолог Роберт Кінг Мертон. Під поняттям «девіантна» науковець розглядав поведінку такої особистості, яка при досягненні визначених культурою соціальних цілей є обмеженою у застосуванні інституціоналізованих засобів. Основними видами такої поведінки, яка відхиляється від суспільних нормативів, автором називаються: «інновація», «ритуалізм», «ретритизм» та «заколот» [7, с. 14].

О. Ануфрієва в праці «Насильство в мас-медіа: досвід американських досліджень» зазначає, що у свою чергу інший відомий представник соціологічної науки Заходу, Ірвінг Гоффман (1922–1982 рр.), розвиваючи мертонівське бачення, наголошує, що всі члени соціуму можуть розглядатися як більшою чи меншою мірою девіантні, оскільки ніхто повною мірою не відповідає усім без винятку нормативам прийнятної поведінки і за певних обставин кожна людина обов'язково виявляє суспільно засуджувані якості [1, с. 2].

Дослідженням даної проблеми займалися й інші вчені. Зокрема, психологічне пояснення цієї проблеми висунув З. Фройд. Його теорія психоаналізу пояснює виникнення девіації конфліктами властивими особистості. У свою чергу, Е. Дюркгейм запропонував соціологічне пояснення даної проблеми. Його концепція «соціальної дезорганізації» припускає, що девіація багатьох видів виникає тоді, коли культурні цінності, норми й соціальні зв'язки відсутні, послабляються або стають суперечливими й не адекватними [6, с. 14].

На думку вчених девіантна поведінка є соціально-психологічним і правовим фактором у житті суспільства й досліджується різними науками [7, с. 15].

Динамізм соціальних процесів, зміни в багатьох сферах громадського життя приводять до збільшення девіації серед такої групи суспільства як підлітки. Аналіз даної проблеми говорить про різке збільшення і подальше зростання підліткового нігілізму, жорстокості, агресії, злочинності. Зокрема в Україні кожна десята викрита у злочині особа – неповнолітній, а загалом неповнолітніми у цей період скоєно 31 тис. злочинів, з яких 67% належать до тяжких і особливо тяжких.

Також Ю. Клейберг аналізував процес профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, який він запропонував поділити на три етапи: профілактика девіантних дій, профілактика деліктів та профілактика злочинів. Перший етап пов'язаний з педагогічним впливом, два наступні характеризуються державним примусом, відповідно адміністративно-правовим та кримінально-правовим у поєднанні з педагогічним [8, с. 48].

В. Васильєв розглядав проблему групової злочинності неповнолітніх та мотиви делінквентної поведінки. Основою у підлітковому віці є самоствердження для підлітка. Якщо це не відбувається через суспільно-корисну працю, то виникає антисуспільна поведінка. Автор в залежності від ступеня шкоди, що завдається інтересам, соціальній групі, суспільству в цілому, а також від виду порушень класифікував девіантну поведінку неповнолітніх на такі види: деструктивна, при якій шкода завдається лише девіанту (мазохізм); асоціальна – шкода завдається особі та соціальним інститутам (сім'я, сусіди) і проявляться в алкоголізмі, наркоманії, самогубстві тощо; протиправна (деліквентна) поведінка, яка являє собою порушення як моральних так і правових норм [4, с. 96]. М. Рожков у своїй праці розглядає виникнення девіації у підлітків під впливом мікросередовища, а також на основі соціальної спадковості, тобто відтворенню як позитивних так і негативних сторін способу життя суспільства. Автор наголошує на недостатності сімейного виховання [5, с. 102].

Більшість дослідників указують на взаємозумовленість девіантних вчинків і деструктивних соціально політичних процесів, що відбувається в суспільстві. При цьому часто вказується на те, що ріст тих або інших порушень є результатом здійснення соціально-економічних реформ, а в числі причин особливе місце приділяється зниженню життєвого рівня громадян, порушенню сформованого балансу сил між інститутами виховання, кризі традиційної системи цінностей. У цьому зв'язку на перше місце в рішенні питань профілактики висуваються економічні і соціальні міри реформування суспільних відносин, необхідність підвищення матеріального рівня і соціальної захищеності громадян. Хоча навряд чи може вирішити проблему поліпшення соціально-економічного стану соціуму і його матеріального рівня. Свідченням тому можуть служити досить розвинуті в економічному і соціальному плані країни, у яких рівень девіантної поведінки студентів досить високий, а його попередження являє собою важливу соціально- педагогічну проблему [9, с. 27].

З-поміж причин росту девіантної поведінки особливо варто виділити недоліки виховної роботи, втрату багатьма суспіль-

ними інститутами виховних функцій, виключення з проведеної загальнодержавної політики цілеспрямованої виховної роботи з попередження девіантної поведінки. Усе це веде до зниження виховних можливостей соціуму. Робить процес виховання в його загальному значенні некерованим і стихійним. У такій ситуації вихованець у більшому ступені піддається випадковим дезінтегруючим кризовим явищам і процесам, ніж у педагогізованому суспільному середовищі.

Будь-який вчинок людини як вольовий акт складається з мотивів, потреб, інтересів, ідеалів, поглядів, ціннісних орієнтацій, тобто тих компонентів, якісний стан яких у кожній людині закладається і визначається вихованням. Ми розглядаємо підлітка з девіантною поведінкою насамперед як погано вихованого і, звертаючись до виховання як профілактичного засобу, тим самим формуємо в особистості соціально-прийнятні мотиви, переконання, що відповідають поглядам, інтересам.

Краща профілактика девіантної поведінки – це цілеспрямований організований з чітким визначенням засобів, форм і методів виховний вплив.

Відомо, що профілактика девіантності завжди була актуальною для будь-якого суспільства. Враховуючи особливе місце, яке займає в суспільстві соціальна група – підлітки, відповідно особливу увагу суспільство приділяло профілактиці злочинності саме цієї категорії населення. Особливість цієї групи полягає не лише в тому, що ця категорія визначає найближче майбутнє кожного суспільства, а й в особливостях формування самої особи в цьому віці [10, с. 7].

Спеціалісти стверджують, що саме в цьому віці піддаються значному коригуванню всі чотири підструктури «динамічної функціональної структури особи» (за К. Платоновим). Нерівномірний розвиток особистості підлітків (відставання соціально-моральної сфери від фізичного дозрівання) та швидкий розвиток нервової системи в цей час спричиняють підвищену збудженість, неврівноваженість, що можуть призводити до нервових зривів.

Р. Благута у запропонованій моделі злочинної поведінки виділяє такі головні інститути соціалізації: сім'я, школа, трудовий колектив, мала неформальна група. Реалії сьогодення вимагають певного коригування цієї сукупності інститутів соціалізації [2, с. 21].

На думку О. Бовть, на сьогодні ця сукупність є такою: сім'я, школа, засоби масової інформації (передусім телебачення, радіомовлення, а також Інтернет), група спільної діяльності, у тому числі дозвілля [3, с. 40].

Більшість спеціалістів, що досліджують сучасне українське суспільство, констатують дисфункцію головних інститутів соціалізації. Відповідно спостерігається підвищення питомої ваги девіантних дій. Під девіацією розуміється відхилення від загальновизнаних норм поведінки. У найзагальнішому вигляді генезис становлення особи злочинця має такий вигляд:

«девіант»–«делінквент»–«злочинець». Ці три елементи повинні стати, образно кажучи, рубежами оборони, створеними суспільством на шляху перетворення законослухняного громадянина на злочинця. Тому ідеологія профілактики злочинності повинна базуватися на принципі превентивних дій передусім щодо проявів девіантної поведінки, не допускаючи її переростання на делінквентну, а тим паче на злочинну.

Таким чином, дослідження проблеми девіантної поведінки підводить нас до висновку про те, що, по-перше, це соціально-гуманітарна проблема, якою повинні займатися соціальні педагоги, соціальні працівники, соціологи, психологи, юристи, лікарі; по-друге, девіантна поведінка, це серйозна наукова проблема, яку необхідно вирішувати комплексним методом всім наукам.

Список використаних джерел:

1. *Ануфрієва О. Насильство в мас-медіа: досвід американських досліджень. К. : Інтернет-ресурс, 2015. 77 с.*
2. *Благута Р. І. Механізм виникнення агресії підлітків. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка. К. : Генеза, 2013. 305 с.*

3. *Бовть О. Проблеми, психологічної профілактики агресивної поведінки дітей та підлітків. Педагогіка і психологія. 2013. №3. С. 38-44.*
4. *Васильєв Ю., С. Тихоненко Издержки деформированной социализации подростков. К., 2011. 293с.*
5. *Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением : учеб.-метод, пособ. / Под ред. М. И. Рожкова. М. : ВЛАДОС, 2012. 240 с.*
6. *Гульдан В., Сиденко О. Подросток наркоман и его окружение. Психологія та соціальна робота. 2017. №2. С.13 – 19.*
7. *Злочинність очима підлітка. Практична психологія та соціальна робота. 2015. №2. С.14 – 15.*
8. *Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения : учеб. пособ. М. : ТЦ Сфера, 2010. 160 с.*
9. *Русіна С. М. Девіантна поведінка підлітків як психопатологічний феномен при емоційних розладах. Буковинський медичний вісник. 2012. № 4. С. 22 – 69.*
10. *Соціальна робота з підлітками з девіантною поведінкою та молодими людьми, які повернулись з місць позбавлення волі / За заг.ред. А. О. Бучака. Рівне, 2012. 28 с.*